

Transcranial Electrical Stimulation: History, Theoretical Foundations, and Applications

Abed Mahdavi^{1*}, Farzaneh Ahmadi², Ensieh Haj Abbas Tabrizi³, Hoda Ghoraeian¹, Behzad Rigi Koote⁴, Valireza Imaninasab⁵, Saeed Azadbakht⁶

¹Faculty of Psychology and Educational Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran

²Department of Psychology, Islamic Azad University, Boroujerd Branch, Boroujerd, Iran

³Department of Psychology, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran

⁴Children and Adolescents Health Research Center, Resistant Tuberculosis Research Institute, Department of Clinical Psychology, Zahedan University of Medical Sciences, Zahedan, Iran

⁵Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Masjed Soleyman Branch, Masjed Soleyman, Iran

⁶Department of Psychology, Islamic Azad University, Arak Branch, Arak, Iran

Article Info:

Received: 16 Dec 2022

Revised: 3 Jan 2023

Accepted: 8 Jan 2023

ABSTRACT

Introduction: Transcranial electrical stimulation (tES) is a non-invasive brain stimulation technique that can produce temporary changes in the excitability of cortical areas by applying a weak electrical current to the skull. The specialists' tendency to use tES as a complementary or alternative tool for the treatment of psychiatric and neurological disorders has grown significantly in the last decade. This research has explained the nature of electrical stimulation of the brain, the stimulating devices, its history, underlying physiological mechanisms, and their applications in the treatment of neurological and psychiatric disorders. It also has taken a coherent look at the effects of cognitive training along with tES in the treatment of psychiatric patients. **Conclusion:** In the field of the effectiveness of tES intervention on mood disorders, anxiety, attention deficit-hyperactivity disorder, autism, obsessive-compulsive disorder, and schizophrenia, research conducted and showed that this treatment method is effective in improving the cognitive performance, moderating the negative emotions, and reducing the symptoms of individuals' disease. Based on this, along with psychotherapy and medical treatment, tES can be used as a non-invasive treatment to help patients with psychiatric problems.

Keywords:

1. Transcranial Direct Current Stimulation
2. Cognitive Training
3. Emotional Regulation

*Corresponding Author: Abed Mahdavi

Email: abed_mahdavi@yahoo.com

تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای: تاریخچه، مبانی نظری و کاربردها

عابد مهدوی^{۱*}، فرزانه احمدی^۲، انسیه حاج عباس تبریزی^۳، هدی قرائیان^۱، بهزاد ریگی کوته^۴، ولی رضا ایمانی نسب^۵، سعید آزادبخت^۶^۱دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران^۲گروه روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بروجرد، بروجرد، ایران^۳دانشکده روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز، تهران، ایران^۴مرکز تحقیقات سلامت کودکان و نوجوانان، پژوهشکده سل مقاوم به درمان، گروه روانشناسی بالینی، دانشگاه علوم پزشکی زاهدان، زاهدان، ایران^۵دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مسجدسلیمان، مسجدسلیمان، ایران^۶دانشکده روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اراک، اراک، ایران

اطلاعات مقاله:

پذیرش: ۸ دی ۱۴۰۱

اصلاحیه: ۴ دی ۱۴۰۱

دریافت: ۵ شهریور ۱۴۰۱

چکیده

مقدمه: تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای (tES) یک روش غیرتهاجمی تحریک مغز است که می‌تواند با اعمال جریان الکتریکی ضعیف به جمجمه، تغییرات موقتی در تحریک‌پذیری نواحی قشر مغز ایجاد کند. تمایل متخصصان به استفاده از tES به‌عنوان یک ابزار مکمل یا جایگزین برای درمان اختلالات روانپزشکی و عصب‌شناختی در دهه گذشته به طور قابل توجهی رشد کرده است. این پژوهش به تبیین ماهیت تحریک الکتریکی مغز، دستگاه‌های تحریک کننده، تاریخچه آن، مکانیسم‌های فیزیولوژیکی زیربنایی و کاربرد آن‌ها در درمان اختلالات روانپزشکی و عصب‌شناختی پرداخته است. همچنین، نگاهی منسجم به اثرات آموزش شناختی همراه با tES در درمان بیماران روانپزشکی داشته است. **نتیجه‌گیری:** در زمینه اثربخشی مداخله tES بر اختلالات خلقی، اضطراب، اختلال نقص توجه- بیش‌فعالی، اوتیسم، اختلال وسواس فکری- عملی و اسکیزوفرنی، پژوهش‌هایی انجام شده است و نشان داده‌اند که این روش درمانی در بهبود عملکرد شناختی، تعدیل هیجانات منفی و کاهش علائم بیماری افراد موثر است. بر این اساس، در کنار روان‌درمانی و درمان پزشکی، می‌توان از tES به‌عنوان یک درمان غیرتهاجمی برای کمک به بیماران مبتلا به مشکلات روانپزشکی استفاده نمود.

واژه‌های کلیدی:

۱- تحریک الکتریکی

فراجمجه‌ای مستقیم

۲- آموزش شناختی

۳- تنظیم عاطفی

*نویسنده مسئول: عابد مهدوی

پست الکترونیک: abed_mahdavi@yahoo.com

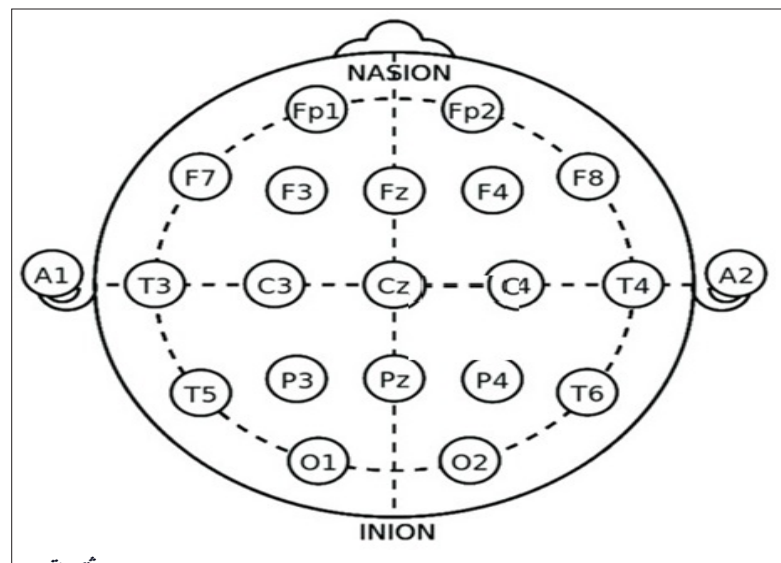
مقدمه

مدل سازی میدان الکتریکی برای این کار بهره گرفت. تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای از وضوح کانونی نسبتاً ضعیفی برخوردار است و به طور معمول تحریک به چیزی فراتر از ناحیه هدف گیری شده می‌رسد (۱۰). با این وجود، بسیاری از مطالعات، الکتروود فعال را بر روی ناحیه هدف قرار می‌دهند و الکتروود برگشت را روی ناحیه مخالف (دگرسوی) واقع در بالای کاسه چشم، یا جایی غیر از سر مانند شانه قرار می‌دهند. برخی دستگاه‌های تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای ظرفیت اجرای آزمایشات کنترل شده با طرح دوسرکور را دارند که برای انواع دیگر تحریک‌های مغز (مانند تحریک مغناطیسی فراجمجه‌ای (TMS))^۸ دشوار می‌باشد.

جنبه‌های تاریخی تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای:

ریشه، آغاز و اولین تلاش برای استفاده از تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای، به عنوان یک درمان پزشکی به دوره گروم^۹ زمانی که برق تولید شده از اندام‌های ماهی برای درمان درد، سردرد، نقرس، آرتریت و فلج بخش‌های مختلف بدن مورد استفاده قرار گرفت، برمی‌گردد (۱۱-۱۴). با این حال، قدرت ماهی‌های الکتریکی احتمالاً قبل از زمان رومن به دلیل قادر بودن به تولید تخلیه الکتریکی به خوبی شناخته شده بودند، همانطور که برخی یافته‌های باستان‌شناسی مصری بر روی مقبره‌هایی که تصاویری از ماهی الکتریکی را در این دوره نشان می‌دادند و استفاده درمانی از آن‌ها را نمی‌توان انکار کرد (۱۲).^{۱۱} ویرانه‌های پامپی^{۱۰} نیز حاوی نقاشی‌های دیواری این ماهی‌ها بود (۱۵). رکورد خاصی از کاربرد درمان

تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای^۱ (tES) یک تکنیک غیرتهاجمی تحریک مغز است که یک جریان الکتریکی ضعیف را از طریق پوست سر به مغز تحویل می‌دهد تا بر پردازش قشر زیرین، تاثیر بگذارد. در طی دهه گذشته، تحقیقات زیادی بیان داشته‌اند که تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای می‌تواند یک ابزار موثر برای ارتقای کارکرد شناختی در عرصه‌های یادگیری زبان، حافظه فعال (WM)^۲، توجه و محاسبات ذهنی باشد (۱-۳). اخیراً، تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای را با سایر روش‌های ارتقای شناخت از جمله آموزش شناختی ترکیب کرده‌اند (۴-۷). واژه تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای برای اشاره به پروتکل‌های گوناگون تحریک، بکار گرفته می‌شود. ما در این مطالعه چهار مُد مهم آن را شامل: تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان مستقیم (tDCS)^۳، تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان متناوب (tACS)^۴، تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان پالس (tPCS)^۵ و تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با نویز تصادفی (tRNS)^۶ به بحث خواهیم گذاشت (۹). تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای از طریق دو یا چند الکتروود لاستیکی قرار گرفته بر روی پوست سر تحویل داده می‌شود (و برای این منظور از یک ماده رسانا مانند ژل یا اسفنج آغشته به محلول نمک استفاده می‌شود). الکتروودها به یک محرک دارای باتری وصل می‌شوند که برای تنظیم شدت جریان و طول مدت تحریک، بکار گرفته می‌شود. محل یا محل‌های تحریک را می‌توان با استفاده از سیستم بین‌المللی جاگذاری الکتروانسفالوگرام (EEG)^۷ ۱۰-۲۰ تعیین کرد و نواحی موردنظر را مشخص نمود (تصویر ۱) و یا می‌توان از

تصویر ۱- موقعیت‌های الکتروود طبق سیستم بین‌المللی الکتروانسفالوگرافی (EEG) (۲۰-۱۰)

¹ Transcranial Electrical Stimulation

² Working Memory

³ Transcranial Direct Current Stimulation (tDCS)

⁴ Transcranial Alternating Current Stimulation (tACS)

⁵ Transcranial Pulsed Current Stimulation

⁶ Transcranial Random Noise Stimulation (tRNS)

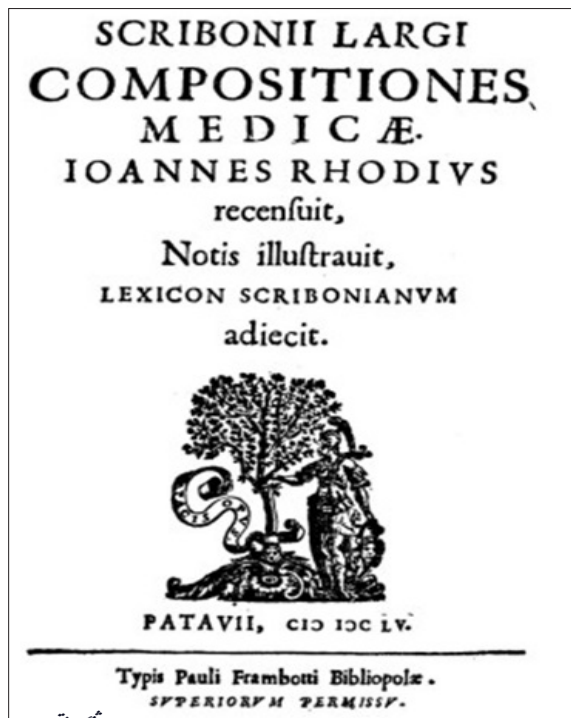
⁷ Electroencephalography

⁸ Transcranial Magnetic Stimulation

⁹ Greco-Roman

¹⁰ Ruins of Pompei

تصویر ۲- روش درمانی اسکریبونیوس لارگوس (۱۸)

در سال ۱۶۰۰، برای اولین بار اصطلاح "الکتریسته در آهن ربا و اجسام مغناطیسی" را ویلیام گیلبرت مطرح کرد که با توجه به خواص جذب کننده ماده مانند کهر با ظاهر می شود (۲۱). در قرن هجدهم تلاش های پراکنده ای برای درمان بیماری های روانی با استفاده از انرژی الکتریکی مصنوعی حاصل از ماشین های الکترواستاتیک صورت گرفت و در کپسول هایی مانند حباب های شیشه ای، سیلندرها، برنج ها و نخ های ابریشمی یا کوزه های بزرگ لیدن ذخیره می شد. این موارد در اواسط دهه ۱۷۰۰ به عنوان دستگاه های الکتریکی قابل حمل در حال استفاده بودند و به نظر می رسد دوره شکوفایی را در استفاده پزشکی از جریان الکتریکی معرفی کرده اند. نمونه هایی از این دستگاه ها در تصویر ۳ قابل مشاهده هستند (۲۱). کادوش و الیوت^{۲۵} (۲۲) اظهار داشتند که از دهه ۱۷۴۰ به بعد به دلیل در دسترس بودن گسترده و تجاری سازی

الکتریکی ماهی توسط اسکریبونیوس لارگوس^{۱۱} (۵۰-۱ سال بعد از میلاد مسیح)، یکی از اولین پزشکان در رم باستان در دوره های تیریوس^{۱۲} (۳۷-۱۴ سال بعد از میلاد مسیح)، کالیگولا^{۱۳} (۴۱-۳۷ سال بعد از میلاد مسیح) و کلودیوس^{۱۴} (۵۴-۴۱ سال بعد از میلاد مسیح) ثبت شد و پدیده زیست الکتریکی را معرفی کرد (۱۷). به طور خاص، همانطور که در تصویر ۲ مشاهده می گردد، لارگوس با قرار دادن ماهی از در سیاه که به تازگی شناسایی شده بود بر روی سطح جمجمه بیماران، درمان سردرد را پیشنهاد کرد و این امر ماهی را مجبور به تخلیه الکتریکی می کرد (۱۷، ۱۸). ماهی الکتریکی همچنان توسط پزشکان در طول دوره گرکو-رومن مورد استفاده قرار می گرفت. به عنوان مثال، ۳۰ سال پس از لارگوس، پزشک یونانی پداسی دیسکوریدیس آنازاربیو^{۱۵} (۹۰-۴۴ سال بعد از میلاد مسیح) در کتاب خود تحت عنوان داروشناسی استفاده از اژدر در درمان سردرد را پیشنهاد داد (۱۸، ۱۹). همچنین، پلینیو^{۱۶} (۱۱۳-۶۱ سال بعد از میلاد مسیح) استفاده از اشعه الکتریکی ماهی برای کاهش دردهای کارگران را گزارش نموده است. با این حال، رومیان باستان ترجیح داده اند از خواص رژیم غذایی ماهی به جای بهره برداری از خواص الکتریکی آن استفاده کنند (۱۲، ۱۱). گالن پراگاموس (۲۰۰-۱۲۹ سال بعد از میلاد مسیح) از استفاده غذایی از اژدر و انکار قدرت های درمانی آن انتقاد کرد و بر اثربخشی شوک درمانی توسط ماهی زنده برای درمان صرع و سردرد تاکید کرد (۱۱). بسیاری از پزشکان رومی، عربی و قرون وسطی نیز به خاصیت درمانی ماهی الکتریکی اشاره کردند. مارسلوس امپیریکوس^{۱۷} (۳۹۵)، اتیوس امیدینوس^{۱۸} (۵۶۵-۵۲۷)، الکساندر ترالیانوس^{۱۹} (۶۰۵-۵۲۵)، پائولوس ایگیناتا^{۲۰} (۶۹۰-۶۲۵)، ابن سینا^{۲۱} (۱۰۳۷-۹۸۰)، اورو^{۲۲} (۱۱۹۸-۱۱۲۶)، ابن سیده^{۲۳} (۱۰۶۶-۱۰۰۷) و داوود ال آنتاکی^{۲۴} (۱۵۹۹-۱۵۴۳) از جمله کسانی بودند که از ماهی الکتریکی در درمان سردرد، افسردگی، تشنج، درد و آرتروز استفاده می کردند (۱۹، ۱۱) و این درمان تا قرن هجدهم مورد استفاده قرار گرفت (۲۰، ۱۸، ۱۱).

¹¹ Scribonius Largus

¹² Tiberius

¹³ Caligula

¹⁴ Claudius

¹⁵ Pedacii Discoridis Anazarbeo

¹⁶ Plinio

¹⁷ Marcellus Empericus

¹⁸ Aetius Amidenus

¹⁹ Alexander Trallianus

²⁰ Paulus Aeginata

²¹ Avicenna

²² Averroè

²³ Ibn-Sidah

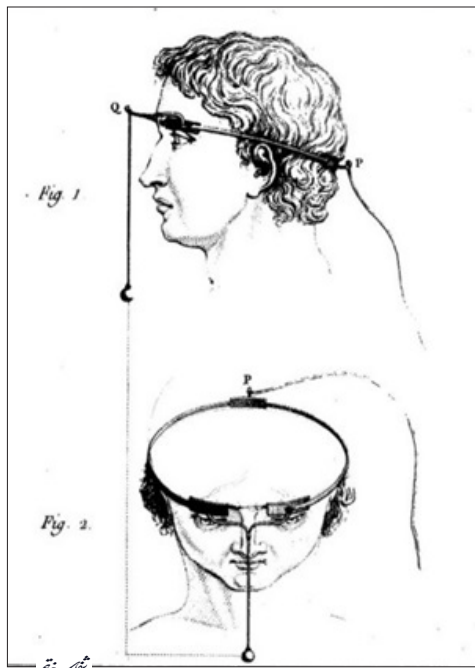
²⁴ Dawud al Antaki

²⁵ Kadosh & Elliott

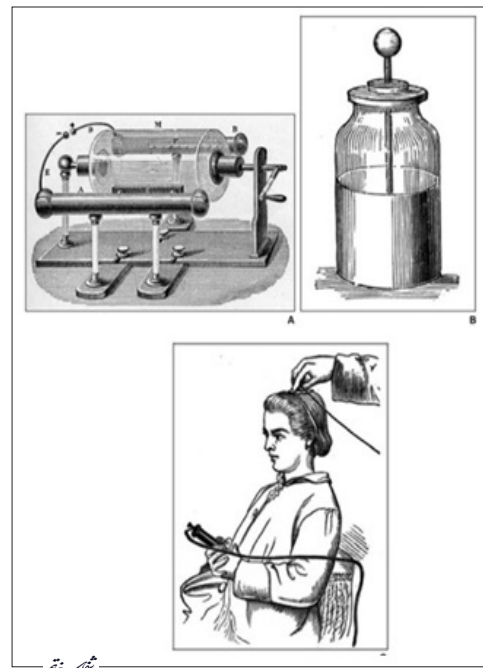
چشم‌ها واکنش نشان داد و برای اولین بار پرتوهای نور را دید. هنگامی که تحریک سوم را دریافت کرد، به شدت جیغ کشید و غش کرد و در نتیجه این درمان بینایی خود را به دست آورد. دستگاه مورد استفاده چارلز لی در تصویر (۴) قابل مشاهده است (۱۸).

واعظ غیر روحانی بریتانیایی در کلیسای جامع ووستر ریچارد لاوت^{۲۸} (۱۷۸۰-۱۶۹۲)، در سال ۱۷۵۵، نشان داد که با موفقیت برخی از بیماری‌های روانی را با یک دستگاه الکترواستاتیک درمان کرده است (۲۶، ۲۷). او در سال ۱۷۵۶ کتاب جریان مرموز اثبات شده^{۲۹} را منتشر کرد که اولین کتابچه راهنمای انگلیسی برای کاربردهای الکتروپزشکی محسوب می‌شود. لاوت در سال ۱۷۷۴ متن خود به نام فیلسوف الکتریکی^{۳۰} را منتشر کرد که حاوی سیستم جدیدی از فیزیک بود که بر اساس اصل یک پلنوم جهانی آتش ابتدایی^{۳۱} تأسیس شده بود. اثر او جان وسلی^{۳۲} (۱۷۹۱-۱۷۰۳)، یکی از بنیانگذاران جنبش اصلاح‌طلبی در قرن هجدهم را تحت تأثیر قرار داد (۲۱). در سال ۱۷۷۷ فیزیکدان ایتالیایی تیبریو کاوالو^{۳۳} (۱۸۰۹-۱۷۴۹) یک روال کامل در مورد جریان الکتریکی در نظریه و عمل منتشر کرد، سپس با آزمایش‌های اصولی در آن درمان‌های صرع را گزارش کرد (۲۸). در سال ۱۷۸۰ کاوالو مقاله‌ای در مورد نظریه و عمل الکتریسیته پزشکی منتشر کرد (۲۹)، که علاوه بر مشاهدات بالینی شخصی، حاوی توصیف جالب یک بیمار مبتلا به تشنج سیدنهام یا رقص سنت ویتوس^{۳۳} بود و با جریان الکتریکی توسط پزشک انگلیسی

دستگاه‌های تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای استفاده شخصی و خانگی از آن‌ها رواج یافت. در دوره ویکتوریا و ادواردیان، برخی از پزشکان، درمانگران و بیماران ادعا کردند که تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای می‌تواند احساس سرخوشی ایجاد کند و حتی عملکرد ذهنی را بهبود بخشد. این امر برخی نتایج بالینی امیدوارکننده را به همراه داشت، اما به لحاظ فناوری و روش‌شناسی ناقص بود (۲۳). کریستین کراتزنشتاین^{۲۶} آلمانی (۱۷۹۵-۱۷۲۳) که دانشجوی دانشگاه هاله ویتنبرگ بود، آنچه را که اولین درمان الکتروتراپی در سال ۱۷۴۴ محسوب می‌شد، به انجام رساند و یک زن جوان با انگشت منقبض را شفا داد. وی پیش‌بینی کرد که جریان الکتریکی نه تنها در بیماران جسمی، بلکه در بیماران روان‌شناختی که نگرانی‌ها و اضطراب‌های مرتبط با سلامتی مانع از خوابیدن آن‌ها می‌شد، مفید خواهد بود و می‌تواند به درمانی برای خودبیمارانگاری و زنانی که شرایط هیستریک دارند تبدیل شود (۲۴، ۲۰). پزشک فرانسوی چارلز ژرژ لی روی^{۲۷} (۱۷۸۹-۱۷۲۳) در سال ۱۷۵۵ به طور مفصل درمان خود را از آنچه امروز ممکن است موردی از کوری هیستریک یا روان‌شناختی نامیده شود گزارش کرد (۲۵). او سیم‌های هدایت‌کننده را دور سر بیمار قرار داد و یک سیم را به پای وی بست. سیم‌ها به آرایه‌ای از کوزه‌های لیدن متصل بودند و سه شوک به این امید که بینایی بیمار به حالت طبیعی بازگردد وارد می‌کرد. پس از اینکه بیمار اولین تحریک الکتریکی خود را دریافت کرد، با تشنج

تصویر ۴- دستگاه مورد استفاده چارلز لی روی برای درمان کوری با تحریک الکتریکی (۱۸)

تصویر ۳- نمونه‌هایی از دستگاه تحریک الکتریکی در سال ۱۷۰۰ (۱۸)

²⁶ Christian Kratzenstein
²⁷ Charles Georges Le Roy
²⁸ Richard Lovett
²⁹ The Subtil Medium Prov'd

³⁰ The Electrical Philosopher
³¹ The Principle of a Universal Plenum of Elementary
³² John Wesley
³³ St Vitus Dance

دفاع از کار عموی معروف خود، گالوانیسم را به عنوان "درمان الکتریکی"^{۴۳} برای کمک به بیماری‌های روانی و حتی برای احیای مردگان توصیه کرد. نمونه دستگاه وی در تصویر ۵ قابل مشاهده است (۳۶، ۳۵، ۱۸). ایده اصلی این بود که اگر انرژی عصبی بخاطر الکتریسیته طبیعی باشد، آنگاه می‌توان بیماری‌های روانی را به عنوان تغییرات ناشی از یک طبیعت الکتریکی تفسیر کرد. تحریک گالوانیک مناطق عصبی می‌تواند به اصلاح چنین نقایصی کمک کند. آلدینی جریان‌های گالوانیک را بر روی پیشانی بیماران مبتلا به افسردگی می‌بست و پس از آزمایش، اثر درمان خود را با گذاشتن الکترود در هر دو گوش، یا در یک گوش و دهانش، یا بر روی پیشانی و بینی اعمال می‌کرد (۳۷). او احساس ناخوشایندی را به دلیل شوک فوری در باز کردن مدار و به دنبال آن بی‌خوابی طولانی‌مدت و بیش‌فعالی را تجربه کرد که چندین روز به طول انجامید (۳۷، ۳۶). آلدینی تجربیات الکترودرمانی خود را نیز در سال‌پتریر پاریس به کار برد و در آنجا با روانپزشک مشهور فیلیپ پینل^{۴۴} (۱۸۲۶-۱۷۴۵) آشنا شد که جمله‌ای از کاربردهای الکترودرمانی آلدینی شنیده بود و بسیار کنجاکو بود که شخصاً اثرات آن را بر بیماران بیمار روانی‌اش ببیند. اما نتایج بالینی به دلیل اینکه بیماران هنگام مواجهه شدن با دستگاه عجیب و غریب آلدینی دچار اضطراب می‌شدند، رضایت‌بخش نبود. آلدینی با قرار دادن هر قوس الکتریکی بر روی گوش‌ها و حتی بر روی گوشواره بیماران زن تلاش کرد تا از این وضعیت ناخوشایند اجتناب کند. هنگامی که آلدینی پاریس را ترک کرد، پینل چندین بار تلاش کرد تا از گالوانیسم بر روی برخی بیماران استفاده کند؛ اما هیچ نتایج امیدوارکننده‌ای در این آزمایش‌ها یافت نشد (۳۶). با این وجود، آلدینی به طور پیوسته و خستگی‌ناپذیری به نمایش کارهایش در بسیاری از شهرهای اروپایی پرداخت. آزمایش‌های او بر روی مجرمان اعدام شده در لندن به خوبی شناخته شده است. (۳۶، ۱۸).

تصویر ۵- بیمار آلدینی به نام لوفیچی لائزاینی که از مالیخولیا رنج می‌برد و گالوانیسم در ناحیه سر به او اعمال می‌شود (۱۸)

جان فوترگیل^{۴۴} (۱۷۱۲-۱۷۸۰) درمان شد. پزشکان در آن زمان توصیه کردند که جریان‌های الکتریکی نباید بیش از ۱۰-۵ میلی‌آمپر به سر اعمال شود زیرا می‌تواند خطرات سوزش و شوک را به همراه داشته باشند. برخی از عوارض جانبی آن از جمله: سردرد، فلاش نور، سرگیجه و تهوع، به ویژه هنگامی که اتصالات ناقص یا گسسته بودند، گزارش شد. در ۱۷۸۳ پزشک هلندی جان اینگنهوس^{۴۵} (۱۷۹۹-۱۷۳۰) هنگامی که آزمایش‌های الکتریکی انجام داد ناخودآگاه دچار فراموشی شد و بنجامین فرانکلین^{۴۶} (۱۷۹۰-۱۷۰۶) پس از اینکه به طور اتفاقی یک شوک الکتریکی را به سرش تجویز کرد فراموشی وی رفع گردید (۳۰). فرانکلین (۱۷۵۷) سایر پزشکان از جمله اسکاتز رابرت وایت^{۴۷} و اندریو دانکن^{۴۸} در سال‌های ۱۷۶۵ و ۱۷۸۴ الکترودرمانی را بر روی علائم عملکردی بیماران اعمال کردند (۲۱). در پایان هجدهم و آغاز قرن نوزدهم، با کوزه‌های لیدن و باتری‌های ابتدایی که توسط لوئیجی گالوانی^{۴۹} (۱۷۹۸-۱۷۳۷) و آلساندرو ولتا^{۴۰} (۱۸۲۷-۱۷۴۵) بین سال‌های ۱۷۹۱ تا ۱۸۰۰ توسعه یافته بودند، تکامل تکنولوژیکی را تجربه نمودیم. فارادی^{۴۱} در سال ۱۸۳۱ جریان القایی را کشف کرد که اولین جریان الکتریکی پیوسته را فراهم نمود و به سرعت منجر به تولید دستگاه‌های کاربردی برای تبدیل انرژی مکانیکی به الکتریکی شد. بسیاری از بیمارستان‌ها، بخش‌هایی را با دستگاه‌های القای الکتریکی تجهیز کردند و این فناوری جدید خیلی سریع وارد عمل شد (۲۱). بدون شک با اختراع باتری الکتریکی در سال ۱۷۹۹ توسط ولتا، تجربه اثرات جریان الکتریکی بر انسان سیستماتیک‌تر شد. مطالعاتی که باعث شد وی این دستگاه تحول‌یافته را توسعه دهد از سال ۱۷۹۲ آغاز شد، پس از آن که ولتا کار گالوانی را در مورد وجود یک الکتریسیته ذاتی در موجودات زنده مطالعه نمود (۳۲، ۳۱). ولتا، گالوانی و برادرزاده‌اش جیووانی آلدینی^{۴۲} (۱۸۳۴-۱۷۶۲)، شروع به استفاده از تحریک الکتریکی با استفاده از شمع ولتاییک بر روی بیماران مبتلا به افسردگی، صرع، امروزیس مادرزادی و سایر بیماری‌ها کردند. الوانی^{۴۳} اختلالات صرعی را به عنوان پدیده‌های الکتریکی تفسیر کرد و از کاربردهای پزشکی الکتریسیته مانند ولتا استفاده کرد که کاربردهای کوتاه‌الکترودرمانی را در کنسرواتوارو دله زیتل پوور کومو^{۴۴} با نتایج تشویق‌کننده‌ای انجام داد (۳۴، ۳۳). مرتبط‌ترین فعالیت را می‌توان در نشریه آلدینی^{۴۵} سال ۱۸۰۴ مشاهده کرد، مقاله‌ای نظری و تجربی در مورد گالوانیسم‌ها که در آن پس از توسعه و

³⁴ John Fothergill

³⁵ Jan Ingenhousz

³⁶ Benjamin Franklin

³⁷ Scots Robert Whytt

³⁸ Andrew Duncan

³⁹ Luigi Galvani

⁴⁰ Alessandro Volta

⁴¹ Faraday

⁴² Giovanni Aldini

⁴³ Alvani

⁴⁴ Conservatorio Delle Zitelle Povere of Como

⁴⁵ Aldini's Publication

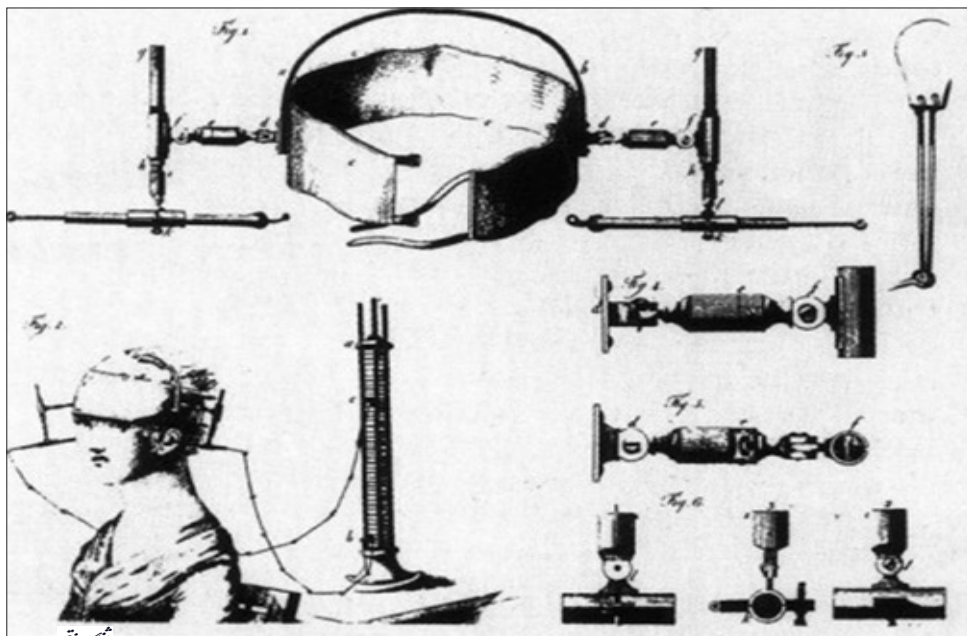
⁴⁶ Electric Therapy

⁴⁷ Philippe Pinel

یک گزینه درمانی برای بیماری‌های عصب‌شناختی و روان‌شناختی در پناهندگان اروپایی و آمریکای شمالی، به شکلی متفاوت از آنچه که بصورت استفاده بی‌رویه در طول قرن قبل وجود داشت مورد استفاده قرار گرفت (۲۳). برخی از عصب‌شناسان مشهور، در نیمه دوم قرن نوزدهم و آغاز قرن بیستم، از تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای برای درمان بیماری‌های روانپزشکی و عصب‌شناختی استقبال کردند. به عنوان مثال، در فرانسه، فرانسکوایز ماجندی^{۵۱} (۱۷۸۳-۱۸۵۵)، ژان مارتین شارکو^{۵۲} (۱۸۲۵-۱۸۹۳) و ژوزف بابینسکی^{۵۳} (۱۸۵۷-۱۹۳۲) تأثیر تحریک الکتریکی مغز را به ترتیب در بیماران مبتلا به صرع، مالیخولیا و هیستریک تأیید کردند (۴۲، ۴۳). در آلمان جان اوانجلیستا پورکینجه^{۵۴} (۱۷۸۷-۱۸۶۹) کاربرد تحریک الکتریکی برای درمان بیماری‌های عصب‌شناختی را مدنظر قرار دادند و در ایتالیا کارلو ماتتوچی^{۵۵} (۱۸۱۱-۱۸۶۲) در درمان بیماری‌های عصب‌شناختی مانند کره هانتینگتون، درد عصبی و فلج عصبی اثربخشی این رویکرد درمانی را گزارش کردند (۴۴). شخصی که مشهور نیست اما بطور خاص کانون توجه برخی از متخصصین است، کریستین انجلسکجان^{۵۶} نیروژی است که خاطر نشان کرد که این جهت جریان الکتریکی نیست که بر نتیجه الکترودرمانی تأثیر می‌گذارد بلکه تفاوت بین جریان الکتریکی تحریک

همزمان با تحقیقات آلدینی، محققان بالینی اروپایی از جریان گالوانیک برای درمان اختلالات روانی استفاده کردند (۱۲، ۳۸). در سال ۱۸۰۱ در آلمان، فریدریش لودویگ اوگاستین^{۴۸} (۱۷۷۶-۱۸۵۴) یک مورد درمانی را با استفاده از جریان گالوانیک برای یک بیمار مبتلا به فلج هیستریک با فلج یک‌طرفه بدن به همراه تب متناوب تبیین کرد. سه هفته پس از درمان فلج ناپدید شد و بیمار بهبود یافت (۳۹). در همان سال، در آلمان، کریستین هاینریش ارنست بیشاف^{۴۹} (۱۷۸۱-۱۸۶۱) نشان داد که افسردگی، فلج هیستریک و بی‌حسی را با نتایج قابل توجه با استفاده از شمع ولتا درمان کرده است (۴۰). تصویر ۶، ابزارهای مورد استفاده بیشاف را در اقدام بالینی‌اش نشان می‌دهد (۱۸). کارل جوهان کریستین گراپنجیسر^{۵۰} آلمانی (۱۷۷۳-۱۸۱۳) درمان یک زن جوان با سابقه ۴ ساله از آفازیای هیستریک با استفاده از جریان گالوانی اعمال شده بر روی گلو در طول یک دوره ۵ روزه را گزارش نموده است (۴۱). در ایتالیا، در سال ۱۸۰۴، روانپزشک جیان پیترو تونلی برخی موارد بالینی تحریک گالوانیک فرجمجمه‌ای را در دو بیمار توصیف کرد که به دلیل خونریزی شدید وحشت‌زدگی و علل دیگر به طور شناختی دچار اختلال شده و اندام‌های حسی‌شان، به ویژه بینایی، بخش عمده‌ای از توانایی خود را از دست داده بودند (۳۴). در طول دهه ۱۸۵۰، الکترودرمانی مجدداً به عنوان

تصویر ۶- ابزارهای مورد استفاده بیشاف در عمل بالینی در زمینه تحریک الکتریکی مغز (۱۸)

48. Friedrich Ludwig Augustin

49. Christian Heinrich Ernst Bischoff

50. Karl Johann Christian Grapeingesser

51. Françoise Magendie

52. Jean Martin Charcot

53. Joseph Babinski

54. Jan Evangelista Purkinje

55. Carlo Matteucci

56. Christian Engelskjön

شده (پیوسته) و القاء شده (منقطع) است (۴۵). از جمله بیماری‌های درمان شده با این روش می‌توان به نوراستنی، مالیخولیا، مانیا، هیستری، توهم، میگرن و زوال عقل اشاره کرد. محققان دریافتند بیمارانی که علائم افسردگی یا واکنش‌های هیستریک دارند، بیش از سایرین از این درمان بهره‌مند می‌شوند (۲۷). تکنیک ترجیحی کاربرد یک الکترود به پوست سر یا پشت گردن، تقریباً در محدوده مهره دوم یا سوم گردن و دیگری به مناطق پیرامونی بدن مانند دست یا پا بود. تحریک الکتریکی معمولاً بصورت جلسات روزانه یا سه روز در هفته اعمال می‌شد که مدت زمان آن از ۱۰ تا ۲۰ دقیقه به طول انجامید (۲۷). به نظر می‌رسد مهمترین مشارکت‌کننده در این تحول جهانی، روانپزشک آلمانی رودولف گاتفرید آرنست^{۵۷} (۱۸۳۵-۱۹۰۰) است که در یک بررسی قابل توجه ۱۳۰ صفحه‌ای، بیشترین تلاش را برای پرده‌برداری از پیشینه تأثیر تحریک الکتریکی در آسیب‌شناسی و درمان اختلالات عصب‌شناسی و روان‌شناختی انجام داد (۴۸-۴۶). آرنست مطالعاتی را در خصوص درمان تحریک الکتریکی در روان‌پریشی‌های شدید همراه با علائم افسردگی یا حتی کاتاتونی، توهم خودبیمارانگاری و مالیخولیا انجام داد و استفاده از جریان منقطع (جریان متناوب) را به عنوان محرکی بر علیه کنش‌پذیری، بی‌حسی، ضعف و اختلال دوقطبی پیشنهاد کرد. وی همچنین گالوانیزه شدن سر و مرکز شنوایی در برابر توهم شنیداری را توصیه کرد (۴۹). یکی دیگر از روانپزشکان آلمانی ویلهلم تیگس^{۵۸} (۱۹۱۴-۱۸۳۰) مطالعاتی را در مورد گروه‌های فردی متفاوت، افراد مبتلا به بیماری یا علائم مشابه منتشر کرد. نتیجه‌گیری‌های او این بود که تحریک الکتریکی مغز با بیمارانی که از افسردگی رنج می‌برند مؤثر است و از این رو باید در کسانی که سایر درمان‌های معمول

تصویر ۷- دستگاه مورد استفاده سرلتی و بینی در اولین تجربه الکتروشوک درمانی (۱۸)

⁵⁷ Rudolph Gottfried Arndt
⁵⁸ Wilhelm Tigges
⁵⁹ Stéphane Leduc
⁶⁰ Electroconvulsive Therapy

⁶¹ Ugo Cerletti
⁶² Lucio Bini
⁶³ Congress of Neuropsychiatry of Munseigen

منجر به رها شدن تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان مستقیم شد (۶۵). در پایان سال ۱۹۹۰ مشاهدات دقیق‌تر و منسجم‌تری در مورد اثربخشی پلاریزاسیون بر روی انسان انجام شد (۶۶). در طول دهه‌های گذشته، تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان مستقیم طیف گسترده‌ای از کاربردهای بالقوه را به نمایش گذاشته است و می‌تواند برای کشف جنبه‌های اساسی عصب‌شناختی مورد استفاده قرار گیرد (۶۸، ۶۷). در سال‌های اخیر، مطالعات بالینی متعددی با استفاده از تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان مستقیم برای نشانه‌های افسردگی (۶۹)، درد (۷۰)، صرع (۷۱)، تحریک ستون فقرات و مخچه (۷۲) و طیف گسترده‌ای از اختلالات عصب‌روان‌پزشکی (۷۳) و اختلالات عصب روان‌شناختی (۷۴، ۷۵) انجام شده است. همچنین، تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان مستقیم برای توانبخشی بیماران پس از سکته مغزی بکار گرفته شده است (۷۶). با توجه به ایمنی ادراک شده از تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان مستقیم (tDCS)، از این دستگاه در راستای تغییرات عصب فیزیولوژیکی و بهبود رفتار و عملکرد شناختی در افراد سالم نیز استفاده می‌شود (۷۸، ۷۷).

پروتکل‌های تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای:

الف) تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان مستقیم (tDCS)

تمامی پیکربندی‌های تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان مستقیم یا tDCS^{۶۷} شامل یک الکترود آندی (دارای بار مثبت) و یک الکترود کاتدی (دارای بار منفی)، (یا چند الکترود در یک مونتاژ چند الکترودی) می‌باشند که هر دو مورد آن‌ها تأثیرات تحریک را تعیین می‌کنند. یک جریان مستقیم ثابت (تصویر ۸ را ببینید) از طریق الکترودها به بافت مغز ارسال می‌گردد تا تحریک‌پذیری نورون‌های زیر الکترودها را تعدیل کند. محل قرارگیری آنند، جایی است که از آنجا جریان وارد بدن می‌شود و محل کاتد نیز جایی است که از آنجا جریان از بدن خارج می‌شود (۷۹). کارهای اولیه بر روی قشر حرکتی مغز در جانوران غیرانسان نشان داده است که tDCS آندی باعث افزایش تحریک‌پذیری می‌شود در حالی که تحریک کاتدی باعث کاهش فعالیت نورون می‌گردد (۸۰).

تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان مستقیم ظرفیت ایجاد تغییراتی را در قشر مغز دارد که ماندگاری آن‌ها بیشتر از طول مدت تحریک است. طول تأثیرات فیزیولوژیک بعد از تحریک، به شدت و طول مدت عبور جریان بستگی دارد. وقتی جریان بر قشر حرکتی اعمال

شده مدیریت بیماری‌های روانی در دنیا به وجود آورد و موجب توسعه ابزارهای متعدد تحریک الکتریکی در سراسر اروپا و ایالات متحده آمریکا شد (۵۶، ۵۵). اما، محبوبیت الکتروشوک درمانی در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ به دلیل استفاده از نورولپتیک‌های مؤثرتر و کشف یافته‌هایی از اثرات نامطلوب آن کاهش یافت (۵۷). با این حال، اخیراً الکتروشوک درمانی برای درمان موارد جدی از بیماران مبتلا به اختلال افسردگی با علائم روان‌شناختی و بدنی مورد استفاده قرار می‌گیرد (۵۸). واضح است که تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان مستقیم به طور اساسی با الکتروشوک درمانی متفاوت است. در حالی که الکتروشوک درمانی شامل القای فعالیت تشنجی با جریان متناوب است، تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان مستقیم تغییر عملکرد مغز را با جریان مداوم القا می‌کند تا تغییرات فیزیولوژیکی تولید کند و خود به خود فعالیت نورونی را بدون تشنج تحت تأثیر قرار دهد (۵۹). در دهه ۱۹۶۰ برخی مطالعات بر روی حیوانات نشان داد که تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان مستقیم آنودال سرعت شلیک خود به خودی و تحریک‌پذیری نورون‌های قشری را با دپولاریزه کردن غشا افزایش می‌دهد، در حالی که تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان مستقیم کاتودال منجر به هایپرپولاریزاسیون غشاهای نورونی می‌شود و در نتیجه به کاهش سرعت شلیک و تحریک‌پذیری نورونی می‌انجامد (۶۱، ۶۰). در دهه ۱۹۶۰ مطالعات منسجم بیشتری در افراد عادی و بالینی با تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان مستقیم انجام شد. به عنوان مثال، لپولد و ردفیرن^{۶۴} (۶۲)، با استفاده از تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان مستقیم پوست سر بسیار آهسته تا ۵۰-۵۰ میکروآمپر در ۳۲ آزمودنی طبیعی، نشان می‌دهند که تحریک جریان‌های آنودال پوست سر باعث افزایش هشیاری، خلق و خوی و فعالیت حرکتی شده است، در حالی که جریان‌های کاتودال باعث بی‌قراری و بی‌تفاوتی می‌شدند. در مطالعه دیگری، با بیماران افسرده، ردفیرن، لپولد و کاستین^{۶۵} (۶۳) نشان دادند که تحریک مستقیم جریان‌های آنودال به پوست سر موجب بهبود خلق و خوی در بیش از نیمی از ۲۶ بیمار شده است. هرجانیک و ماس هرجانیک^{۶۶} (۶۴)، نتایج کوتاه اما تشویق‌کننده‌ای را در استفاده از تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان مستقیم بر روی بیماران اسکیزوفرنیک گزارش کردند. با این وجود، ارائه نتایج ناهمخوان و پیشرفت‌های بعدی در درمان اختلالات روانی با داروهای روانپزشکی

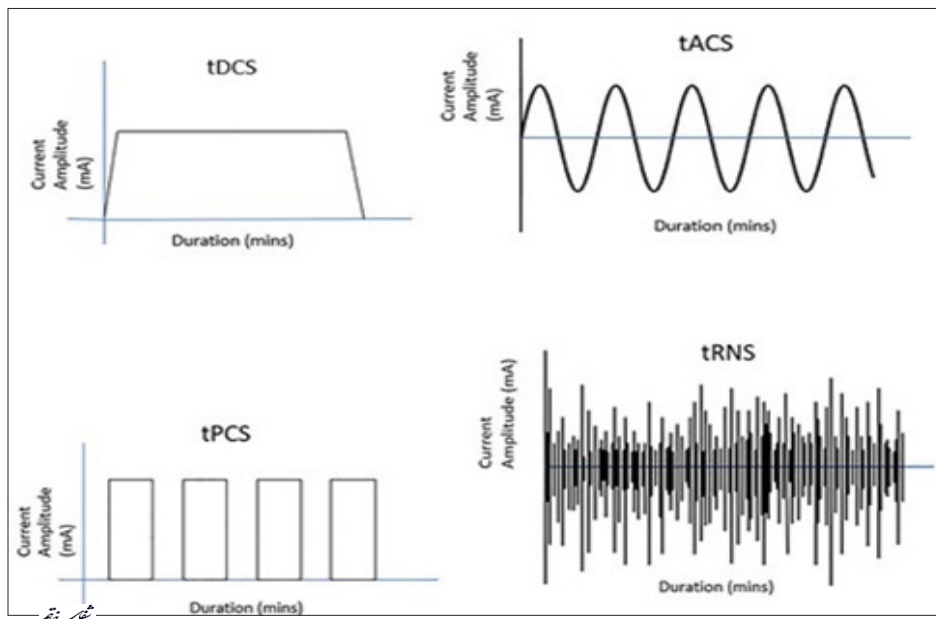
^{۶۴} Lippold & Redfearn

^{۶۵} Redfearn, Lippold & Costain

^{۶۶} Herjanic & Moss-Herjanic

^{۶۷} Transcranial Direct Current Stimulation (tDCS)

تصویر ۸- اشکال موج از تکنیک‌های مختلف تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای (www.frontiersin.org): شکل موج tDCS برای الکترودهای آنودال (آبی) و کاتودال (آبی روشن) نشان داده شده است که همیشه باید همزمان فعال باشند. در این نوع تحریک، جریان ثابتی بین ۰/۱ تا ۲ میلی‌آمپر ارائه می‌شود. به طور معمول، جریان براساس یک شیب به تدریج و طی چندین ثانیه افزایش یافته تا به میزان انتخاب شده توسط درمانگر برسد. سپس در کل زمان تحریک جریان ثابت خواهد ماند و در پایان جلسه نیز جریان به تدریج کاهش می‌یابد تا به صفر برسد. در شکل موج tACS، جریان تنظیم شده به صورت موج سینوسی و براساس فرکانس تعیین شده ارائه می‌گردد و تحریک همراه با افزایش فعالیت امواج مغزی است. شکل موج tRNS یک شدت جریان نویز تصادفی عمومی شده را نشان می‌دهد که در طول تحریک تحویل داده می‌شود. در شکل موج tPCS، جریان تنظیم شده به شکل پالس ارائه می‌گردد و مدت زمان پالس روشن و پالس خاموش با توجه به نوع tPCS در حال انجام می‌تواند متفاوت باشد.

^{۶۹} یک جریان نوسانی را به مغز ارسال می‌نماید که می‌تواند با ریتم مداوم قشر مغز تداخل ایجاد کند (تصویر ۳ را مشاهده کنید). همانند tDCS، نشان داده شده است که این روش هم بر فعالیت و تحریک‌پذیری قشر مغز تأثیر می‌گذارد (۸۷-۸۴) و عملکرد فرد در تکالیف شناختی را تسهیل می‌نماید (مانند حافظه فعال: (۸۸)) و هم می‌توان از آن برای کشیدن نوسانات ذاتی مغز تا باندهای فرکانسی مشخص استفاده کرد (۹۰، ۸۹، ۸۴). جهت و طول مدت تأثیرات ناشی از tACS هم توسط فرکانس، شدت و فاز تحریک تعیین می‌گردد (۸۴). به طور کلی، یک جریان دو فاز دوطرفه با موج سینوسی تحویل داده می‌شود؛ طول مدت تحریک بین ۲ تا ۵ دقیقه با شدتی بین ۰/۲۵ تا ۱ میلی‌آمپر می‌باشد (۸۳). برخلاف tDCS، تأثیرات مرتبط با طول مدت تحریک tACS بر روی پتانسیل‌های فراخوانده حرکتی به شکلی اصولی بررسی نشده است. tACS را می‌توان در یک دامنه فرکانسی وسیع بکار گرفت؛ معمولاً آن را در فرکانس‌های EEG معمول (۸۰-۰/۱ هرتز) و در دامنه موج ۱۴۰ هرتز انجام می‌دهند تا تداخل با ریتم مداوم قشر مغز بهینه‌سازی شود (۸۹، ۸۵). در حالی که برخی فرکانس‌ها مانع پتانسیل‌های فراخوانده حرکتی

شود، افزایش شدت جریان یا طول مدت تحریک بطور کلی منجر به تأثیرات ماندگارتر و قوی‌تری می‌شود که این توسط پتانسیل‌های فراخوانده حرکتی (MEP)^{۶۸} اندازه‌گیری می‌شوند (۸۲-۸۰). یک پنجره باریک از شدت جریان و برای ایجاد تأثیرات ماندگار مرتبط با tDCS وجود دارد: این شدت بطور کلی بین ۰/۵ تا ۲ میلی‌آمپر است (۱) و شدت کمتر از ۰/۵ میلی‌آمپر احتمالاً نمی‌تواند باعث ایجاد تأثیرات قابل توجهی شود. نیچه و پالوس (۸۰) نشان داده‌اند که برای ایجاد اثرات ثانوی در قشر حرکتی مغز حداقل به یک شدت جریان ۰/۶ میلی‌آمپر نیاز است که به مدت ۵ دقیقه اعمال شده باشد و اینکه برای ایجاد تأثیرات ثانوی قابل توجه بایستی حداقل به مدت ۳ دقیقه یک جریان ۱ میلی‌آمپر اعمال گردد. در صورتی که تحریک برای مدت ۱۳-۹ دقیقه اعمال شده باشد، تأثیرات بعدی با ماندگاری تا یک ساعت را گزارش کرده‌اند (۸۲-۸۰). مونتاژهای معمول tDCS به مدت ۲۰-۱۰ دقیقه ماندگاری دارند (۸۳).

ب) تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای با جریان متناوب (tACS)

تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای با جریان متناوب tACS

⁶⁸ Motor-Evoked Potentials

⁶⁹ Transcranial Alternating Current Stimulation (tACS)

د) تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای با جریان پالس (tPCS)

در سال‌های اخیر، علاقمندی خاصی به پژوهش در مورد مکانیسم‌های تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای با جریان پالس tPCS^{۷۱} به وجود آمده است. این روش از یک جریان متناوب با دامنه پایین استفاده می‌نماید که به طور تصادفی در یک محدوده فرکانس از پیش تعریف شده عمل می‌کند. داده‌ها نشان داده‌اند که تغییراتی را در فعالیت و اتصال نورونی، از طریق تعامل و مدولاسیون فعالیت نوسانی درونی ایجاد می‌کند (۹۴). تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای با جریان پالس هنوز به عنوان یک درمان برای بیماران مبتلا به اختلالات هشیاری مورد مطالعه قرار نگرفته است و تنها چند مطالعه آن را در بیماران مبتلا اختلالات عصب‌شناختی (مانند بیماری پارکینسون) بررسی کرده‌اند (۹۵، ۹۶). با این حال، تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای با جریان پالس می‌تواند درک گفتار در افراد سالم را بهبود بخشد (۹۷)، پیشرفت شخص را در تکالیف ریاضی تسهیل نماید (۹۸)، مهارت‌های حرکتی و عملکردهای شناختی را تقویت کند (۹۹) و فرایند بهبودی در بیماران با وضعیت هشیاری پایین را تسریع نماید. علاوه بر این، با استفاده از مدل‌سازی محاسباتی نشان داده شد که تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای با جریان پالس می‌تواند مدارهای عصبی زیرقشری را تعدیل کند (۱۰۰). مطالعات مدل‌سازی قبلی دریافته‌اند که تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای با جریان پالس می‌تواند فعالیت الکتریکی ساختارهای قشری و زیرقشری را تعدیل کند (۱۰۰) و اتصال نورونی پیش‌پیشانی (۱۰۱) و اتصال نورونی بین دو نیمکره (۹۸) را بهبود بخشد (۱۰۲).

معتبرترین دستگاه‌های تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای:

در زمینه ساخت و عرضه دستگاه‌های تحریک الکتریکی مغز در سراسر جهان شاهد پیشرفت‌های گسترده‌ای بوده‌ایم و هر یک از آن‌ها تاکنون موفقیت‌های قابل توجهی در حوزه درمان اختلالات روانپزشکی به ثبت رسانده‌اند. در اینجا فقط به چند مورد از آن‌ها اشاره می‌کنیم که با وجود قیمت مناسب‌شان توانسته‌اند خدمات ارزنده‌ای در راستای ارتقای سلامت روان شناختی ارائه نمایند.

الف) NeuroConn DC-Stimulator PLUS

دستگاه تحریک‌کننده نوروکان که در تصویر شماره (۹) قابل مشاهده می‌باشد یکی از ارزشمندترین دستگاه‌های تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای موجود است که در تعداد گسترده‌ای از نشریات علمی به آن اشاره شده است.

می‌شوند، برخی دیگر باعث افزایش تحریک‌پذیری می‌گردند؛ برخی از آن‌ها (و نه همه) باعث بهبودهای رفتاری می‌شوند (۸۹). اثرات ماندگار و ثانوی تحریک ظاهراً به شدت تحریک بستگی دارند. در یک مطالعه، جریان ۱ میلی‌آمپر با فرکانس ۱۴۰ هرتز tACS منجر به افزایش قابل توجه تحریک‌پذیری قشر مغز شده است (که براساس سنجش پتانسیل‌های فراخوانده حرکتی مشخص گردیده) در حالی که کاهش شدت تحریک تا ۰/۴ میلی‌آمپر اثر بازدارنده داشته است؛ دامنه‌های متوسط شدت جریان ۰/۸-۰/۶ میلی‌آمپر باعث ایجاد تاثیرات بعد از تحریک (تاثیر ثانویه و ماندگار) نشده است (۸۹).

ج) تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای با نویز تصادفی (tRNS)

همانند پروتکل‌های دیگر، تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای با نویز تصادفی tRNS^{۷۰} نیز می‌تواند تحریک‌پذیری قشر مغز را افزایش دهد. tRNS اساساً شکلی از tACS است که از یک مشخصه نویز سفید برخوردار می‌باشد (۹). به همین شکل، مشخصه‌های آن به اندازه tDCS خوب تعیین نشده است. tRNS از ویژگی قطبی برخوردار نبوده و به صورت یک‌طرفه می‌توان از آن استفاده کرد. در طی تحریک، یک جریان متناوب همراه با دامنه‌های تصادفی اعمال می‌گردد. در حالی که tACS از یک فرکانس ثابت استفاده می‌کند، tRNS از یک جریان در طیف فرکانسی وسیعی بین ۰/۱-۶۴۰ هرتز و با توزیع نویز تصادفی، استفاده می‌کند (۸۹، ۹۰). به هنگام استفاده از tRNS می‌توان پارامترهای متعددی از تحریک را تغییر داد. یک مونتاژ معمولی tRNS شامل سطح تناوب تصادفی جریان بین ۵۰۰- و ۵۰۰+ میکرو آمپر است و نرخ نمونه‌برداری آن ۱۲۸۰ نمونه در ثانیه است و فرکانس‌های دامنه بالایی بین ۶۴۰-۱۰۰ هرتز دارد و بدین ترتیب جریانی با شدت ۱ میلی‌آمپر را فراهم می‌کند (۸۳، ۹۰). این پارامترها باعث می‌شوند که افزایش تحریک‌پذیری قشر حرکتی بعد از ۱۰ دقیقه تحریک، تا ۶۰ دقیقه ماندگاری داشته باشد (۹). برای مشاهده تاثیرات، حداقل ۵ دقیقه تحریک لازم است (۹۱). tRNS بهبودهای رفتاری همانند آنچه که برای tDCS آندی مشاهده شده است را ایجاد می‌کند (۹۲) و نسبت به tDCS مزایای روش‌شناختی را ارائه می‌کند. در حالی که tDCS به قطبیت وابسته است، tRNS مستقل از قطبیت است بدین معنی که می‌تواند به صورت دوطرفه اعمال گردد. tRNS همچنین از حد آستانه پذیرش بالاتری نسبت به tDCS برخوردار است و همین باعث می‌شود که برای طرح کور گروه‌ها نسبت به شرایط تحریک، مناسب‌تر باشد (۹۳).

⁷⁰ Transcranial Random Noise Stimulation (tRNS)

⁷¹ Transcranial Pulsed Current Stimulation (tPCS)

- قابل تنظیم از ۰/۱ تا ۲ میلی آمپر
- دو کانال کاملاً مستقل
  - قابلیت مانیتورینگ امپدانس
  - الکتروود در هر لحظه (به طور خودکار)
  - قابلیت تنظیم تمام ویژگی‌های شکل موج خروجی در تمامی مدهای مختلف
  - قابلیت اعمال تحریک شِم در تمام مدها
  - قابلیت تست اولیه جهت اطمینان از اتصال الکتروودها و شدت مناسب جریان عبوری
  - دارای باتری قابل شارژ (۸ ساعت کارکرد مداوم با هر دو کانال)
  - نمایشگر LCD

• هشدار دهنده صوتی (اتمام فرآیند تحریک، افزایش امپدانس الکتروودها)

- دو منبع جریان ۸ بیتی دیجیتال با خروجی حداکثر ۲۰ کیلو سَمپل در ثانیه پژوهش برون سِما، فولادچنگ، یوسفی و جوکار (۱۰۴)

نشان داد که یک دوره شش جلسه‌ای تحریک مغزی tDCS با دستگاه نورواستیم ۲ بر تصمیم‌گیری و رفتار اخلاقی دانش‌آموزان دختر پایه نهم تأثیر مثبت گذاشته است. به عبارت دیگر، گروه آزمایش نسبت به گروه کنترل در زمینه تصمیم‌گیری و رفتار اخلاقی عملکرد بهتری داشته است. همچنین، پژوهش انصافی، عطادخت، میکائیلی، نریمانی و رستمی (۱۰۵) نشان داد که تحریک الکتریکی مستقیم فراجمعه‌ای کاتدی در قشر پیشین حدقه‌ای و تحریک الکتریکی مستقیم فراجمعه‌ای آنودی در ناحیه O2 با دستگاه نورواستیم ۲ منجر به کاهش معنادار نشانه‌های مرضی وسواس - ناخودداری و علائم اضطراب و افسردگی در آزمودنی‌ها شده است. فراتحلیل ریگی کوه، مهدوی، ریگی، برهانی، هاشم‌زهی، سیدنژاد و سارانی یازتپه (۱۰۶) نشان داد که tDCS روش درمانی مؤثر در کاهش ولع مصرف مواد در ایران است و اندازه اثر بدست آمده برای آن ۷۴ است که در ارزیابی تفسیری کوهن نشان دهنده اندازه اثر بالاست.

ج) The Brain Driver tDCS V2.1

این دستگاه پیشرفته و ایمن با طراحی خارق‌العاده‌اش، تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم را در

علاوه بر مشخصه‌های استاندارد مانند منبع جریان ثابت کنترل شده با ریزپردازنده، شامل طیفی از ویژگی‌های پیشرفته مانند کنترل شِم دو سر کور، کنترل سیگنال آنالوگ، خروجی سیگنال زمان واقعی و سازگاری ام آر آی نیز می‌شود. طیف وسیعی از گزینه‌های موجود باعث می‌شود دستگاه برای انواع متنوعی از برنامه‌های کاربردی قابل تنظیم و مناسب باشد. این دستگاه تحریک کننده تک کاناله است و به خاطر نظارت چند مرحله‌ای مسیر جریان الکتریکی با استفاده از هر دو سخت افزار و نرم افزار بالاترین استانداردهای ایمنی را برآورده می‌کند. با استفاده از نظارت مداوم مقاومت الکتروود، دستگاه محرک قادر به حفظ دقیق دامنه جریان تعریف شده توسط کاربر است در حالی که به طور خودکار تماس کافی با پوست وجود دارد. در کنار تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم، می‌تواند تحریک با جریان متناوب و تحریک نويز تصادفی را انجام دهد. فرکانس‌های آن تا ۲۵۰ هرتز قابل تنظیم است (۱۰۳).

ب) Neurostim2

این دستگاه توسط تیم تحقیق و توسعه شرکت مدیناطب برای اولین بار در ایران به صورت صنعتی ساخته و ابداع شد و در سال ۱۳۹۴ روانه بازار گردید. این دستگاه دارای دو کانال کاملاً مجزا بوده و قابلیت اعمال انواع الگوهای تحریک الکتریکی با بالاترین کیفیت را داراست. دستگاه مذکور دارای دو کانال مجزاست که این کانال‌ها از لحاظ الکتریکی از یکدیگر کاملاً جدا بوده و می‌توان هر کانال را به طور مستقل از دیگری تنظیم نمود تا تحریک‌هایی مجزا را اعمال می‌کنند. دستگاه از نظر ایمنی و بالینی ارزیابی‌های متعددی را در طی این سال‌ها گذرانده است و اثربخشی آن در پژوهش‌های متعددی گزارش شده است. تصویر شماره (۱۰) دستگاه تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای نورواستیم ۲ را نشان می‌دهد، این دستگاه بخاطر اثربخشی بالای آن در سال‌های اخیر توسط دانشگاه‌ها، مراکز پژوهشی و درمانی معتبر مورد استقبال شایان توجهی قرار گرفت. برخی از ویژگی‌های این دستگاه عبارتند از:

- دارای چهار مُد tACS، tDCS، tRNS و tPCS
- شدت جریان خروجی

تصویر ۱۰- دستگاه نورواستیم دو (شرکت مدیناطب)

نفرین

تصویر ۹- دستگاه تحریک الکتریکی دی. سی نوروکان (https://karindo.com)

نفرین

نمی‌کنند. برخلاف تحریک عصب واگ یا تحریک عمیق مغز، تحریک مغناطیسی فراجمجمه‌ای مکرر نیاز به جراحی یا کاشت الکترودها ندارد. این نوع درمان در حال حاضر به عنوان یک درمان بالقوه برای بسیاری از اختلالات روانپزشکی و عصب‌شناختی مانند افسردگی، اختلال نقص توجه - بیش‌فعالی، اختلالات اضطرابی، سوءمصرف مواد، اختلالات خوردن، میگرن، پارکینسون، صرع و... مورد استفاده قرار می‌گیرد. برای این دستگاه عوارض جدی بجز سوزش پوست سر، زنگ‌زدن گوش‌ها و سردرد پس از جلسه درمان گزارش نشده است. در مجموع، ۲۰ بیمار در سراسر جهان بر اثر تحریک این دستگاه مشکلات تشنج را تجربه کرده‌اند. دستورالعمل‌های ایمنی این دستگاه در سال ۱۹۹۳ تهیه و در سال ۱۹۹۶ مورد تجدیدنظر قرار گرفت و از آن زمان به بعد هیچ تشنجی گزارش نشده است (۱۱۰-۱۰۸). تصویر شماره (۱۲) یک نمونه بسیار پیشرفته از دستگاه تحریک مغناطیسی فراجمجمه‌ای مکرر است که متخصصان در کلینیک‌های روانپزشکی برای درمان اختلالات روان‌شناختی استفاده می‌کنند.

ECT (۵)

الکتروشوک درمانی (ECT)^{۷۴} یکی از روش‌های درمان موثر در روانپزشکی است. در این روش بیمار تحت بیهوشی عمومی قرار گرفته و ارائه جریان‌های الکتریکی ضعیف به مغز باعث ایجاد تشنج‌های ضعیف در بیمار شده که می‌تواند در درمان برخی از بیماری‌های روانپزشکی موثر باشد. در این روش، جریان الکتریکی ضعیف از طریق دو الکترود که در دو طرف سر نصب می‌گردند عبور داده می‌شود که معمولاً این جریان بین ۲۰۰ تا ۱۶۰۰ میلی‌آمپر بوده و مدت زمان آن بین ۱ تا ۶ ثانیه است که طبق نظر پزشک انجام می‌شود.

تصویر ۱۲- دستگاه تحریک مغناطیسی فراجمجمه‌ای مکرر (<https://www.medgadget.com>)

منبع

چهار سطح قابل انتخاب ارائه می‌دهد. این سیستم الکترونیکی پیشرفته دارای صفحه نمایش ال ای دی برای استفاده در شب است. برخلاف سایر دستگاه‌های tDCS با کلاه ایمنی از پیش تنظیم شده، این دستگاه به شما اجازه می‌دهد تا آزادانه نقاط دلخواه خودتان را انتخاب کنید و الکترودها را به کار ببندید. تاکنون از این دستگاه برای کاهش اضطراب، افزایش خلاقیت، بهبود خواب، کاهش ولع مصرف، تقویت حافظه و غیره استفاده شده است. دستگاه مذکور همانطور که در تصویر شماره (۱۱) مشاهده می‌شود شامل پردازنده اصلی، سر بند موقعیت الکترود، رنگ کد شده ۵ فوت سیم مجموعه، دو الکترود، دو جفت اسفنج، باتری ۹ ولت و کیس ذخیره‌سازی می‌باشد. انتخاب خروجی دستگاه از ۰/۵ تا ۰/۲ میلی‌آمپر است. پژوهش تامس، کالزو، فلول و آنتوننکو^{۷۲} (۱۰۷) نشان داد که تحریک الکتریکی مغز با این دستگاه در طول ۸ جلسه می‌تواند منجر به پردازش کارآمدتر در سطح شبکه کارکردی مغز و انعطاف‌پذیری ریزساختار ماده خاکستری شود.

rTMS (د)

دستگاه تحریک مغناطیسی فراجمجمه‌ای مکرر (rTMS)^{۷۳} به فرد متخصص این امکان را می‌دهد تا از یک الکترومغناطیس برای تحریک غیرتهاجمی مغز یک بیمار استفاده کند. یک میدان مغناطیسی متغیر که توسط یک کویل مغناطیسی دستی ایجاد می‌گردد از طریق القای الکترومغناطیسی باعث جریان‌های الکتریکی ضعیفی در مغز می‌شود. این میدان مغناطیسی پایه و اساس تغییرات درمانی در داخل سلول‌های مغز است. تحریک مغناطیسی فراجمجمه‌ای مکرر به طور معمول زمانی استفاده می‌شود که درمان‌های استاندارد مانند دارودرمانی و روان‌درمانی تغییر مطلوبی ایجاد

تصویر ۱۱- دستگاه تحریک الکتریکی مغز ۷۲،۱ (<https://www.drivitaminsolutions.com>)

منبع

⁷² Thams, Külzow, Flöel & Antonenko

⁷³ Repetitive Transcranial Magnetic Stimulation

⁷⁴ Electroencephalography

به شکلی وسیع، قطب‌بندی سطح قشر مغز باعث نامتعادل شدن پتانسیل‌های غشایی نورون‌ها شده و بدین ترتیب تحریک‌پذیری عصب و نرخ راه‌اندازی خودبخودی را افزایش می‌دهد؛ قطب‌بندی کاتدی تأثیری متضاد داشته به طوری که غشاهای نورون را بیش از حد قطبی‌سازی می‌کند و میزان راه‌اندازی خودبخودی را کاهش می‌دهد (۱۱۴، ۱۱۳). در مورد یک جریان متناوب (tACS; tRNS)، نوسانات مداوم نوروئی با فرکانس محرک و از طریق همگامی نوسانی نوروئی، همگام‌سازی می‌شوند (۱۱۵، ۸۹) که فعالیت شبکه را تعدیل می‌کند (۱۱۶). در تمامی انواع تحریک الکتریکی، عبور مقادیر نسبتاً کوچک جریان الکتریکی می‌تواند منجر به تغییراتی ماندگار در تحریک‌پذیری قشر مغز شود (۱۱۳، ۸۹، ۸۰). در زیر الکترود، جریان الکتریکی باعث ایجاد یک تأثیر موضعی و یا یکنواخت بر روی مغز نمی‌شود (۱۱۷). تأثیر دقیق فیزیولوژیک tES تا حد زیادی به آناتومی و فیزیولوژی ناحیه تحریک‌شده بستگی دارد. ناحیه تحریک‌شده چیزی فراتر از قسمت زیر الکترود را شامل می‌شود و نواحی عمیق‌تر زیر قشر را هم دربر می‌گیرد (۱۱۸). عوامل زیادی هستند که تأثیر فیزیولوژیک پایه tES را تغییر می‌دهند و این‌ها از خصوصیات ریخت‌شناسی نورون‌ها و جهت‌گیری جمعیت‌های سلولی، تا پارامترهای تحریک از قبیل شدت و طول مدت تحریک را شامل می‌شوند (۱۲۰-۱۱۷). برای مثال ۱۰ دقیقه (نه ۲۰ دقیقه) tRNS موجب تغییراتی در تحریک‌پذیری قشری-خاعی می‌شود (۱۲۱). شیب یا

معمولاً پس از انجام الکتروشوک درمانی و بازگشت هشیاری، حالات گیجی و فراموشی ناپایداری در بیمار به وجود می‌آید که بعد از حدود یک تا چند ساعت از بین می‌رود. در صورت تکرار جلسات ممکن است بیمار دچار حالات گم‌گشتگی شود که این حالات پس از اتمام جلسات به تدریج بهبود خواهند یافت. البته ممکن است در برخی از بیماران حافظه بلندمدت برای چندین ماه مختل گردد و عملکرد روزانه‌اش را تحت تأثیر قرار دهد. آنچه در تصویر شماره (۱۳) مشاهده می‌کنید یک نمونه جدید و پیشرفته از دستگاه الکتروشوک درمانی است که در بیمارستان‌ها و مراکز درمانی توسط متخصصان روانپزشکی و مغز و اعصاب جهت درمان اختلالات روان‌شناختی بیماران استفاده می‌گردد. شایع‌ترین مورد مصرف الکتروشوک درمانی، اختلال افسردگی اساسی است اما در مورد سایر اختلالات روانپزشکی مانند اسکیزوفرنی، دو قطبی، وسواس فکری- عملی و اعتیاد استفاده شده است. از جمله مزایای استفاده از الکتروشوک درمانی این است که می‌تواند در زمان صرفه‌جویی کند و یک روش بسیار سریع و راحت برای درمان بیماری‌های روان‌شناختی و عصب‌شناختی است. همچنین، احتمال بهبودی با این روش بسیار بالاست. این روش برای افرادی که مشکلات قلبی دارند و یا دچار صرع هستند مناسب نیست (۱۱۲، ۱۱۱).
مکانیسم‌های عصب‌فیزیولوژی تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای

تصویر ۱۳- دستگاه الکتروشوک درمانی (<https://i.guim.co.uk/img/media>)

نفرین

روی شکل‌پذیری عصبی، فراهم ساخته است (۱۲۷). در مطالعه‌ای دیگر، تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم پیش‌پیشانی باعث افزایش موضعی خون‌رسانی مغز در حین تحریک شده است اما بعد از تحریک، کاهش گسترده را ایجاد کرده است (۱۲۸). این کاملاً در تقابل با تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم قشر حرکتی است که باعث می‌شود تغییرات بسیار مشابهی در تحریک‌پذیری در حین و بعد از تحریک ایجاد گردد (۸۰). تاثیرات افتراقی تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم پیش‌پیشانی بر روی مکانیسم‌های نورونی، زیربنای یافته‌های شناختی مشترک مربوط به تاثیرات افتراقی در طی یا بعد از ارسال تحریک الکتریکی می‌باشد (۱۳۰، ۱۲۹).

تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای و اختلالات روان‌پزشکی اختلال افسردگی:

در خصوص اختلال افسردگی تخمین زده می‌شود که بیش از ۳۰۰ میلیون نفر را در سراسر جهان تحت تأثیر قرار داده است بطوری که شیوع ۱ ساله آن ۶٫۶ درصد و شیوع مادام‌العمر آن ۱۶٫۲ درصد می‌باشد (۱۳۱). این اختلال به عنوان سومین علت مهم ناتوانی زندگی در سراسر جهان معرفی شده است (۱۳۲) و ۱۵ درصد موارد با ایده خودکشی و اقدام به خودکشی همراه است (۱۳۳). در دوره‌های افسردگی، شواهدی از عملکرد نامتقارن بین دو نیمکره مغزی وجود دارد: مشاهده شده که قشر پیش‌پیشانی خلفی-جانبی چپ (L-DLPFC)^{۷۸} کم‌تحرک است و قشر پیش‌پیشانی خلفی-جانبی راست (R-DLPFC)^{۷۹} بیش‌فعال است (۱۳۴). قشر پیش‌پیشانی خلفی-جانبی ارتباطاتی را با شبکه پیشانی-آهیانه‌ای (FPN)^{۸۰} برقرار می‌کند که در تصمیم‌گیری، حافظه کاری و توجه دخیل است و با کم‌تحرکی در افسردگی مرتبط است (۱۳۵). کم‌تحرکی شبکه پیشانی-آهیانه‌ای، به نوبه خود، با بیش‌فعالی شبکه حالت پیش‌فرض (DMN)^{۸۱} مرتبط است که از قشر پیش‌پیشانی قدامی-میانی، قشر سینگولیت خلفی و شنکج زاویه‌دار، تشکیل شده است (۱۳۶). بیش‌کارکردی شبکه حالت پیش‌فرض مغز با رفتارهای افسرده‌کننده از قبیل نشخوارهای ذهنی منفی همراه بوده است (۱۳۷). اثر خالص tDCS بر مناطق زیرین مغز بستگی به جهت جریان الکتریکی دارد: قطب‌زدایی^{۸۲} آند و بیش‌قطبی‌سازی^{۸۳} کاتد سلول‌های عصبی (۱۳۸). به همین دلیل، مونتاژهای سنتی تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم از تحریک آند بر روی قشر پیش‌پیشانی خلفی-جانبی

تندی عبور ولتاژ در tACS نیز ظاهراً بر راه‌اندازی عصبی و به همان اندازه ولتاژ مطلق تأثیر می‌گذارد به طوری که قوی‌ترین تغییرات در این راه‌اندازی عصبی توسط تغییرات عمیق‌تر ولتاژ عبوری ایجاد می‌شود (۱۱۶).

عمق تحریک می‌تواند به میزان قابل‌توجهی تأثیر فیزیولوژیک حاصله را تغییر دهد. در یک آزمایش اولیه بر روی بدن و با استفاده از تحریک جریان مستقیم، تحریک آندی باعث افزایش فعالیت نورون‌های قشر مغز شده و تحریک کاتدی باعث توقف آن گردیده است؛ این الگو برای نورون‌هایی که بیش از ۳ میلی‌متر از قشر فاصله دارند برعکس شده است (۶۰). این نشان می‌دهد که در مغز انسان، شیار و شکنج‌ها به شکلی متفاوت تحت تأثیر جریان الکتریکی قرار می‌گیرند که احتمالاً به خاطر جهت‌گیری نورون‌ها نسبت به میدان الکتریکی می‌باشد (۱۱۷). حتی توزیع سلولی متمایز (مانند بدنه نورون در برابر آکسون نورون) واکنشی متفاوت را نسبت به جریان الکتریکی نشان می‌دهند (۱۲۲، ۱۲۰، ۱۱۴). این احتمال وجود دارد که tES هر دو تاثیرات بازدارندگی و تحریک‌کنندگی کوتاه‌مدت را بر روی هر نورون تحریک‌شده داشته باشد که در مجموع، تأثیر خالص آن را بر روی یک نورون و جمعیت موضعی نورون‌ها تعیین می‌کند (۱۲۳). گمان نمی‌شود که تاثیرات حاد و شدید tES زیربنای انواع تغییرات طولانی‌تر حاصله از تحریک tES باشند، بلکه تاثیرات ماندگار tES بر تحریک‌پذیری قشر احتمالاً ناشی از مکانیسم‌های شکل‌پذیری^{۷۵} سیناپسی می‌باشد. افزایش ماندگار راه‌اندازی ناشی از جریان‌های مستقیم، به تولید پروتئین بستگی دارد (۱۲۴) و موجب اصلاح آدنوزین مونوفسفات دوره‌ای درون سلولی (۱۲۵) و کلسیم (۱۲۶) نیز می‌شود. در برش‌های قشر حرکتی موش، tES باعث افزایش پتانسیل بلندمدت^{۷۶} (LTP) شده به طوری که tDCS روی یادگیری مهارت‌های حرکتی، تاثیراتی داشته که وابسته به انعطاف‌پذیری سیناپسی می‌باشد (۱۱۶).

مطالعات انسانی از نظر توانایی بررسی مستقیم مکانیسم‌های سلولی tES محدودیت دارند. با این حال، سنجش‌های غیرتهاجمی غلظت انتقال‌دهنده‌های عصبی از قبیل طیف‌نگاری رزونانس مغناطیسی (MRS)^{۷۷} یا خون‌رسانی مغز (برچسب‌گذاری چرخش شریانی) افق‌هایی احتمالی را برای بررسی مکانیسم‌های مربوطه در انسان‌ها فراهم کرده‌اند. در یک مطالعه، کاهش سطح گابا در اثر اعمال تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم بر قشر حرکتی، جهت ایجاد تغییرات رفتاری از اهمیتی ضروری برخوردار بوده و یک سنجه نماینده را برای تاثیرات ناشی از tES بر

⁷⁵ Plasticity

⁷⁶ Long-Term Potentiation

⁷⁷ Magnetic Resonance Spectroscopy

⁷⁸ Left Dorsolateral Prefrontal Cortex

⁷⁹ Right Dorsolateral Prefrontal Cortex

⁸⁰ Frontoparietal Network

⁸¹ Default Mode Network

⁸² Depolarizes

⁸³ Hyperpolarizes

اجباری اغلب به عنوان یک اختلال روانی مزمن و ناتوان کننده با شیوع تخمینی مادام العمر ۱ تا ۳ درصد در نظر گرفته می شود (۱۴۹، ۱۴۸). تقریباً ۲/۵ درصد از کل ناتوانی ها در سطح جهان را تشکیل می دهد و در میان ۲۰ علت برجسته ناتوانی مرتبط با بیماری در افراد ۱۵ تا ۴۴ ساله قرار دارد (۱۵۰). لازم است به این نکته اشاره کنیم که تا به امروز، تعداد مطالعات تحریک الکتریکی فراجمجه ای با جریان مستقیم انجام شده بر روی اختلال وسواس-اجباری بسیار محدود است. بیشتر مطالعات از یک طرح برچسب باز استفاده کرده اند یا مشاهدات موردی هستند. تنها یک کارآزمایی کنترل شده تصادفی با کنترل-شم یک سر کور وجود دارد. در مجموع، سه مطالعه (۱۵۳-۱۵۱) وجود دارد که قشر پیش پیشانی خلفی-جانبی را تحریک کرده اند و حجم نمونه این مطالعات برای اظهار نظر در مورد اثربخشی آن ها بیش از حد کوچک است. با این حال، نتایج این سه مطالعه منحصر به فرد بیانگر آن است که استفاده از پارامترهای تحریک مختلف مانند تحریک آنودال و کاتودال قشر پیش پیشانی خلفی-جانبی چپ و همچنین تحریک دو طرفه قشر پیش پیشانی خلفی-جانبی، موجب بهبود قابل توجه در علائم اختلال وسواسی-اجباری شده است. مشابه مطالعات تحریک مغناطیسی فراجمجه ای (TMS)^{۸۷}، نقش تحریک الکتریکی فراجمجه ای با جریان مستقیم که قشر پیش پیشانی خلفی-جانبی را هدف قرار می دهد، صرفاً برای پرداختن به اضطراب و علائم افسردگی که همراه با آن رخ می دهد محدود می شود (۱۵۴). یافته های پژوهش شاه محمدی، بافنده، یوسفی و رهبران (۱۵۵) نشان می دهد که استفاده از تحریک الکتریکی مستقیم فراجمجه ای به روش آنودال تک موضعی می تواند از طریق افزایش تحریک پذیری در قشر پیش پیشانی، بازداري پاسخ در بیماران دارای اختلال وسواس فکری-عملی را بهبود بخشد. مطالعه ریگی کوته، دولتشاهی، نصرت آبادی، بخشانی، مهدوی و چاکری (۱۵۶) نشان داد که تحریک الکتریکی فراجمجه ای و تنظیم هیجان می توانند نقش بسیار مهمی در درمان اعتیاد به ویژه در پیشگیری از عود داشته باشند.

اختلالات طیف اوتیسم

اختلالات طیف اوتیسم (ASD)^{۸۸}، یک وضعیت پیچیده عصبی-رشدی با شیوع فزاینده است که با نقایص پایدار در روابط اجتماعی، تعامل و همچنین با الگوهای محدود و تکراری رفتارها مشخص می گردند. شروع این

چپ استفاده می کنند و در نتیجه، هدف آن مقابله با کم تحرکی این منطقه مغزی و بیش فعالی متعاقب آن در شبکه حالت پیش فرض مغز است (۱۳۸). tDCS از طریق مکانیسم های وابسته به گیرنده ان-متیل-دی آسپاراتات^{۸۴}، شبیه به پتانسیل های طولانی مدت و فرایندهای افسردگی طولانی مدت موجب تغییرات پایدار در شکل پذیری سلول های عصبی می شود (۱۳۹). همچنین، tDCS به واسطه تاثیر بر کانال های آیون در غشای سلولی و در نتیجه توزیع مجدد عصب شیمیایی، با تغییرات غلظت انتقال دهنده عصبی (مانند سروتونین و دوپامین) در عملکرد رگ های خونی و آستروسیت ها همراه بوده است (۱۴۱، ۱۴۰). ماتز^{۸۵} و همکاران (۱۴۲)، در یک مطالعه مروری سیستماتیک و فراتحلیل شبکه ای در مورد مقایسه اثربخشی و پذیرش تحریک مغزی بدون عمل جراحی برای درمان اختلال افسردگی اساسی در بزرگسالان نشان داد که تحریک الکتریکی فراجمجه ای با جریان مستقیم در این بیماران پیامدهای مثبتی به دنبال داشته است $\alpha/95 = 0.95$ ، $OR = 4.55$ ، $CI = 1.55$). اسلامی زاده، بهبهانیان، مهدوی و افتاده حال (۱۴۳) نشان دادند موفقیت های بسیاری در استفاده از این روش در درمان اختلالات شناختی و همچنین به دلیل ارتقاء و بالاتر بردن عملکردهای شناختی در افراد سالم و طبیعی به دست آمده است. همچنین، نتایج پژوهش خان محمدی، شیخ، باقرزاده، حومنیان، خواجوی (۱۴۴) نشان داد تحریک مستقیم الکتریکی مغز، یک ابزار غیرتهاجمی ایمن برای بهبود تعادل ایستا است، بخصوص هنگامی که قشر حرکتی اولیه مورد تحریک قرار بگیرد.

اختلال وسواس فکری-عملی

اختلال وسواسی-اجباری (OCD)^{۸۶} با وسواس ها و اجبارها مشخص می شود. ((وسواس ها)) تکراری، نفوذی، غیرمنطقی، اضطراب برانگیز، افکار ناهمخوان با خود، خواست ها، یا تصاویری هستند که عموماً لذت بخش نیستند. ((اجبارها)) رفتارهای تکراری یا اعمال ذهنی هستند که فرد احساس می کند در پاسخ به وسواس به انجام آن رانده می شود (۱۴۶، ۱۴۵). بسیاری از مطالعات از جمله کارکرد عصب روانشناختی، تصویربرداری عصبی ساختاری-کارکردی و همچنین مطالعات درمانی در اختلال وسواسی-اجباری نقش بالقوه اختلال عملکردی مدارهای عصبی را دخیل دانسته اند. ناهنجاری های قشری-زیر قشری مغز به عنوان یکی از ناهنجاری های برجسته آسیب شناسی فیزیولوژی در اختلال وسواسی-اجباری معرفی شده است (۱۴۷). اختلال وسواسی-

⁸⁴ N-Methyl-D-Aspartate Receptor

⁸⁵ Mutz

⁸⁶ Obsessive-compulsive Disorder

⁸⁷ Transcranial Magnetic Stimulation

⁸⁸ Autism Spectrum Disorder

حسی و حرکتی اختلال طیف اوتیسم را توضیح دهد. همسو با این نظریه، فرض بر این بود که با استفاده از tDCS مهارکننده کاتودال بر روی یک هاب قشری مانند قشر پیش‌پیشانی خلفی- جانبی می‌تواند بازداری را در آن و در شبکه‌های به هم پیوسته بازگرداند و در نتیجه منجر به بهبود بالینی شود. اولین بیمار ما که به مداخلات مختلف روانی- اجتماعی و دارودرمانی پاسخ نداده بود، ۱۰ جلسه متوالی بصورت یک روز در هفته با شدت ۱/۵ میلی‌آمپر در ۲۰ دقیقه تحت درمان tDCS، با کاتد روی قشر پیش‌پیشانی خلفی- جانبی چپ و آند روی بازوی طرف مقابل قرار گرفت. درمان‌های دیگر در طول تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم بدون تغییر نگه داشته شدند. قبل و بعد از دوره تحریک الکتریکی، علائم رفتاری با چک لیست رفتار ناهنجار مورد ارزیابی قرار گرفت. در پایان مطالعه، بهبود بالینی معناداری از علائم رفتاری مشاهده شد، زیرا تقریباً ۴۰/۲ درصد کل نمره چک لیست رفتار ناهنجار نسبت به خط پایه کاهش یافت. علاوه بر این، بهبود بالینی هنوز در بازدید پیگیری ۳ ماهه حضور داشت (۱۶۰-۱۵۸). علاوه بر این، پژوهش‌هایی نیز نشان داده است که tDCS باعث بهبود شناخت اجتماعی (۱۶۲، ۱۶۱)، کارکردهای اجرایی (۱۶۴، ۱۶۳)، مهارت‌های کلامی (۱۶۵) و رفتارهای کلیشه‌ای (۱۶۷، ۱۶۶) شده است. قریشی و همکاران (۱۶۸) با مقایسه نقشه‌های مغزی گروه‌های سالم و اوتیسمی نشان دادند که بین دو حالت چشم باز و چشم بسته تفاوت‌هایی در عملکرد مناطق گیجگاهی، مناطق T4 و T3 مغزی گروه‌ها به ویژه در نواحی T پیشانی و پس‌سری وجود دارد. بر این اساس، با استفاده از نقشه‌های مغزی، نگاشت بعد همبستگی بر سطح مغز درک بهتری راجع به دینامیک‌های مغزی در نمونه‌های اوتیسمی ارائه می‌دهد. پژوهش پولادی، باقری و عسکری‌زاده (۱۶۹) تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم آنودی بر روی قشر پیش‌پیشانی خلفی- جانبی (DLPFC)^{۹۱} در نیمکره چپ می‌تواند موجب افزایش عملکرد اجرایی گرم در تصمیم‌گیری شود. نتایج مطالعه غدیری صورمان آبادی، براهمیم زاده، انوری انبی و غضنفری (۱۷۰) نشان داد که استفاده از الکتریکی فراجمعه‌ای مغز به طور قابل توجهی همدلی و قضاوت اخلاقی را نسبت تحریک به گروه کنترل بهبود بخشید.

اختلال نقص توجه- بیش‌فعالی

اختلال نقص توجه- بیش‌فعالی (ADHD)^{۹۲} یک اختلال رشدی- عصبی است که با بی‌توجهی، سطوح نامناسب بیش‌فعالی و تکانشگری مشخص می‌شود. شیوع آن در دوران کودکی ۷ درصد است و اغلب با اختلالات دیگری

مشکلات به طور معمول در اوایل دوره تکاملی است و باعث اختلال قابل توجهی در عملکرد روزمره فرد می‌شوند (۱۴۶). اختلالات طیف اوتیسم از نظر بالینی و سبب‌شناسی نامتعادل است بطوری که طیف گسترده‌ای از ناتوانی‌های شناختی و کلامی، ناهنجاری‌های حسی و علائم رفتاری را در بر می‌گیرد. علل و آسیب‌شناسی فیزیولوژی اختلال طیف اوتیسم هنوز مشخص نیست. جانبی شدن مغز به سمت راست، عدم تعادل بازداری/ تحریک، اتصال غیرطبیعی مغز، بلوغ سیناپسی تغییر یافته و بدکارکردی سیستم نورون‌های آینه‌ای برخی از مکانیسم‌های پیشنهادی هستند. هیچ درمان خاصی برای اختلال طیف اوتیسم وجود ندارد و کسانی که تاکنون از مداخلات (رفتاری، آموزشی و پزشکی) استفاده نموده‌اند، عمدتاً علائم همایند با آن را هدف قرار داده‌اند. در سال‌های اخیر، مداخلات تحریک مغزی غیرتهاجمی به طور فزاینده‌ای در درمان اختلال طیف اوتیسم به ویژه تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم بخاطر سهولت استفاده از آن مورد توجه قرار گرفته است. با این وجود، علیرغم علاقه رو به رشد، تا به امروز، تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم تنها به صورت حاشیه‌ای و نامنظم در بیماران اوتیسم استفاده شده است (۱۵۷). اولین آزمایشات تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم شامل بیماران اوتیسم در بزرگسالان جوان با هدف تکرار نتایج تشویق‌کننده بدست آمده با TMS با فرکانس پایین (بازداری) بر روی قشر پیش‌پیشانی خلفی- جانبی چپ (L-DLPFC)^{۸۹} انجام شد. در یک گزارش اولیه، تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم کاتودال (بازداری) بر روی قشر پیش‌پیشانی خلفی- جانبی چپ برای درمان علائم رفتاری یک بیمار ۲۶ ساله مبتلا به اختلال طیف اوتیسم و عقب‌ماندگی ذهنی شدید مورد استفاده قرار گرفت. منطق این مداخله بر اساس نظریه عدم تعادل بازداری/ تحریک بود که نگه می‌دارد که تغییرات عصب‌فیزیولوژیک، ناهنجاری‌های رفتاری و نقایص شناختی بیماران اختلال طیف اوتیسم به دلیل اختلال در رشد مغز است که منجر به اختلال در ساختارهای پایه ترکیب سلولی می‌شود که «ریزستون‌های سلولی»^{۹۰} نامیده می‌شوند. در قشر مغزی افراد مبتلا به اختلال طیف اوتیسم، محفظه پیرامونی ریزستون‌ها باریک‌تر از محفظه کنترل‌های همسان با سن، به ویژه در مناطق قشری پیش‌پیشانی است. ریزستون‌های مجاور به واسطه تمایل به تحریک یکدیگر باعث فعال‌سازی غیرطبیعی در سراسر قشر مغز حتی در پاسخ به ورودی‌های پایین می‌گردند و این مکانیسم می‌تواند از بُعد نظری بسیاری از نشانه‌های شناختی،

⁸⁹ Left Dorsolateral Prefrontal Cortex

⁹⁰ Cell Minicolumns

⁹¹ Dorsolateral Prefrontal Cortex

⁹² Attention Deficit Hyperactivity Disorder

می‌دهد. معزی، قشونی و امیری (۱۷۸) نشان دادند که تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم باعث کاهش خطای آمیشن و افزایش انرژی بتا در تحریک شنیداری و در نتیجه بهبود توجه متمرکز شده است.

اختلالات اضطرابی

به طور خاص، در این قسمت ادبیات پژوهشی اخیر در زمینه اثربخشی تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم در درمان هراس خاص (SP)^{۹۳}، اختلال اضطراب اجتماعی (SAD)^{۹۴}، اختلال وحشت‌زدگی (PD)^{۹۵}، آگورافوبیا یا ترس از مکان‌های باز^{۹۶} و اختلال اضطراب فراگیر (GAD)^{۱۰۰} را مورد بررسی قرار می‌دهیم. بر اساس پیشنهادات اخیر، یکی از مکانیسم‌های مهم آسیب‌شناسی در اختلالات اضطرابی، شکل‌پذیری عصبی ناسازگار است (۱۷۹). شواهد موجود برای شکل‌پذیری عصبی تغییر یافته با مطالعات مستندسازی کم‌حرکی قشر پیش‌پیشانی خلفی-جانبی چپ و بیش‌فعال‌سازی قشر پیش‌پیشانی خلفی-جانبی راست در اضطراب نشان داده شده است (۱۸۲-۱۸۰). در راستای این مقدمات، تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم ممکن است نشان‌دهنده یک ابزار مفید برای مقابله با الگوهای مربوطه شکل‌پذیری عصبی ناسازگار با تعدیل کم‌حرکی/پرتحرکی آسیب‌شناسانه قشر پیش‌پیشانی خلفی-جانبی در جمعیت‌های بالینی مربوطه باشد. همچنین، ارتباط بین مناطق پیش‌پیشانی و مناطق زیر قشری درگیر در پردازش تهدید و ترس (مانند آمیگدال) منطق دیگری برای هدف قرار دادن اضطراب از طریق تعدیل قشر پیش‌پیشانی خلفی-جانبی با تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم است (۱۸۳). در واقع، ناهنجاری‌های عملکردی آمیگدال به عنوان منطقه عصبی کلیدی «مدار ترس»^{۱۰۱} در چندین اختلال اضطرابی اثبات شده‌اند (۱۸۴). نتایج پژوهش آبرونساید، براونینگ، انصاری و همکاران (۱۸۳) نشان داد که تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم به واسطه کاهش فعال‌سازی آمیگدال و افزایش فعال‌سازی قشری (مناطق پیشانی و آهیانه‌ای) باعث بهبود دقت و عملکرد رفتاری در افراد مبتلا به اختلال اضطراب صفت^{۱۰۲} شده است. برای درمان اختلال وحشت‌زدگی با tDCS، تا به امروز، تنها یک مطالعه موردی توسط شیوزاوا، داسیلوا و کوردیرو^{۱۰۳} (۱۸۵) انجام شده است. در این مطالعه، یک زن میانسال با ده جلسه تحریک (روزانه یک بار، پنج جلسه در هفته، به مدت ۲ هفته) تحریک کاتودال (۲ میلی‌آمپر) بر

مانند لجبازی-نافرمانی، تیک، اضطراب و اختلالات خلقی همراه است (۱۷۱). علائم آن تا سن ۱۲ سالگی ظاهر می‌شوند و در بسیاری از بیماران، در بزرگسالی نیز پابرجاست. در درازمدت، ADHD می‌تواند منجر به طیف گسترده‌ای از پیامدهای نامطلوب مانند مثلاً پیشرفت آموزشی ضعیف، سوءمصرف مواد، قماربازی و رفتار ضد اجتماعی شود و به این ترتیب هزینه‌های فردی و اجتماعی بالایی ایجاد کند. درمان دارویی ADHD عمدتاً توسط داروهای محرک (به عنوان مثال، متیل‌فنیدیت) و مهارکننده‌های بازجذب سروتونین و نوراپی‌نفرین (آتوموکستین) انجام می‌شود. متأسفانه، این نوع درمان در برخی شرایط می‌تواند شرایط بیمار را بدتر نماید و باعث عوارض جانبی غیر قابل تحمل مانند کاهش اشتها، مشکلات خواب، سردرد، تهوع و تاخیر در فرایند رشد گردد. بنابراین، نیاز قابل توجهی به راهبردهای درمانی جدید در مدیریت ADHD وجود دارد. با توجه به توانایی شناخته شده تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم (tDCS) در بهبود کارکردهای شناختی مانند توجه و حافظه کاری، ممکن است یک گزینه درمانی ارزشمند باشد. اولین مطالعه در این زمینه اثرات tDCS بر حافظه اخباری را در کودکان مبتلا به ADHD مورد ارزیابی قرار داد (۱۷۲) (۱۶۰). تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم (tDCS) یکی از این تکنیک‌های درمان عصب‌شناختی است که جریان مستقیم و ضعیفی را به مناطق قشری وارد و فعالیت خودانگیخته عصبی را تسهیل یا بازداری می‌کند (۱۷۳). چانگ^{۹۳} و همکاران (۱۷۴) نشان دادند که tDCS عملکرد حافظه کاری را از طریق تغییر فعالیت نوسانی مغز در یک قطب خاص تغییر می‌دهد. مونز^{۹۴} و همکاران (۱۷۵) نشان دادند که اجرای tDCS بر روی افراد مبتلا به ADHD موجب بهبود مهارت‌های رفتاری، تکلیف حافظه و بهبود خواب آن‌ها می‌گردد. همچنین، ساف و همکاران (۱۷۶) و کاکوپریا^{۹۵} و همکاران (۱۷۷) طی مطالعاتی نشان دادند که با کاربست tDCS بر روی نوجوان مبتلا به ADHD، شاهد کاهش میزان بی‌توجهی و تکانشگری در آزمون حافظه کاری استاندارد شده‌اند و این اثر ۷ روز پس از آخرین تحریک نیز پایدار بوده است. در مجموع، داده‌های تجزیه و تحلیل شده نشان می‌دهد که tDCS ممکن است علائم این اختلال را کاهش دهد و عملکرد عصب‌روانشناختی را در کودکان و نوجوانان مبتلا به ADHD بهبود بخشد و نقش بالقوه این تکنیک را به عنوان گزینه درمانی برای جنبه‌های مختلف این اختلال پیچیده نشان

⁹³ Chang

⁹⁴ Munz

⁹⁵ Cachoeira

⁹⁶ Specific Phobias

⁹⁷ Social Anxiety Disorder

⁹⁸ Panic Disorder

⁹⁹ Agoraphobia

¹⁰⁰ Generalized Anxiety Disorder

¹⁰¹ Fear Circuit

¹⁰² Trait Anxiety

مبتلا به آگورافوبیا، در مقایسه با افراد سالم، در طول پیش‌بینی محرک‌های خاص آگورافوبیا رخ می‌دهد اما تاکنون مطالعاتی در خصوص اثربخشی tDCS برای درمان افراد مبتلا به آگورافوبیا انجام نشده است (۱۸۸). پالم^{۱۱۰} و همکاران (۱۸۹) اخیراً اولین مطالعه تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان مستقیم را بر روی ۸ خلبان مبتلا به هراس سرگیجه وضعیتی (PPV)^{۱۱۱} جهت تعدیل علائم مرتبط با بیماری (سرگیجه/ گنگی) انجام داده‌اند. تحریک الکتریکی آنودال با ۲ میلی‌آمپر بر روی قشر پیش‌پیشانی خلفی-جانبی چپ بصورت روزانه طی ۵ روز متوالی اعمال شد. به طور کلی، نتایج بدست آمده کاهش قابل توجهی از نمرات هراس سرگیجه وضعیتی نشان داد. همچنین، علائم اضطراب و افسردگی به طور متوسطی بهبود یافته بود. به طور خلاصه، ادبیات محدود در این زمینه اجازه نمی‌دهد تا نتیجه‌گیری قاطعی در مورد اثربخشی tDCS برای درمان فوبیاهای خاص به دست آورد (۱۹۰). وفایی سی‌سخت و رضانی (۱۹۱) در طی پژوهشی نشان دادند که تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان مستقیم در ناحیه قشر پیش‌پیشانی چپ موجب بهبود سلامت روان جانبازان اعصاب و روان شده است بطوری که پس از جلسات درمانی مشکلات روانشناختی آن‌ها مرتفع گردید. یافته‌های پژوهش امینی و واعظ موسوی (۱۹۲) نشان داد که با توجه به اندازه اثر زیاد طبق جدول کوهن (=۱,۱۸۷D) تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با بهینه‌سازی عملکرد ورزشکاران در سه نظام اثربخشی کارکردی شناختی، روانشناختی و فیزیولوژیکی مرتبط است. مطالعه سرحدی، قائمی، درتاج و دلاور (۱۹۳) بیانگر آن است که درمان ترکیبی با سرتالین و تحریک جریان مستقیم فراجمجه‌ای به‌عنوان یک روش کارآمد و مؤثر، در زمینه کاهش علائم اختلال استرس پس از سانحه در جانبازان تأثیرات قابل توجهی بر جا می‌گذارد. یافته‌های ریگی‌کوته، بخشانی، نصرت‌آبادی و دولت‌شاهی (۱۹۴) نشان داد که هم تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان مستقیم و هم آموزش تنظیم هیجان اثر معنی‌دار و درازمدتی بر کاهش ولع مصرف مواد و افکار و خیالپردازی مصرف مواد در بیماران وابسته به مواد مخدر داشته‌اند. به عبارت دقیق‌تر، درمان ترکیبی می‌تواند ولع مصرف مواد را در بیماران به طور قابل توجهی کاهش دهد و شروع درمان با آموزش تنظیم هیجان و به دنبال آن تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان مستقیم می‌تواند منجر به نتایج بهتری شود. **تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای و آموزش شناختی** از مطالعات انجام شده با طرح کنترل‌شده ساختگی شواهدی بدست آمده است مبنی بر اینکه همراه کردن

روی قشر پیش‌پیشانی خلفی-جانبی راست تحت درمان قرار گرفت. مقیاس اضطراب همیلتون (HAS)^{۱۰۴} کاهش قابل توجهی از علائم اضطراب، در مقایسه با نمرات پایه نشان داد و این الگو در پیگیری یکماهه پایدار ماند. هیرن^{۱۰۵} و همکاران (۱۸۶) یک پروتکل درمانی دو سوکور برای زنان جوان با تشخیص اختلال اضطراب اجتماعی انجام دادند. شرکت‌کنندگان یک جلسه آنودال (۲ میلی‌آمپر) بر روی قشر پیش‌پیشانی خلفی-جانبی چپ در طول هدایت یک تکلیف تبعیض‌آمیز از نوع ارزیابی سوءگیری توجه (AB)^{۱۰۶} دریافت کردند. نتایج بدست آمده کاهش قابل توجهی در سوءگیری توجه برای تهدید در طول تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان مستقیم آنودال قشر پیش‌پیشانی خلفی-جانبی چپ در مقایسه با وضعیت تحریک شَم را نشان می‌دهد. همانند اختلال وحشتزدگی، ادبیات بسیار محدود در این زمینه اجازه نتیجه‌گیری روشن‌تر و دقیق‌تری در مورد اثربخشی درمانی تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان مستقیم برای درمان اختلال اضطراب اجتماعی را نمی‌دهد. شیوزاوا^{۱۰۷} و همکاران (۱۸۵) اولین مطالعه موردی تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان مستقیم را با زن میانسال مبتلا به اختلال اضطراب فراگیر انجام دادند. تحریک الکتریکی کاتودال به تعداد ۱۵ جلسه متوالی بصورت روزانه بر روی قشر پیش‌پیشانی خلفی-جانبی راست انجام شد؛ آند نیز بر روی عضله دلتوئید شانه‌ای طرف مقابل قرار داده شد و شدت تحریک برابر ۲ میلی‌آمپر بود. پس از پایان جلسات درمانی، علائم اضطراب از طریق مقیاس اضطراب همیلتون و مقیاس اضطراب بک (BAI)^{۱۰۸} اندازه‌گیری شد و مشخص گردید که علائم اضطرابی به طور قابل توجهی بهبود یافته است و این بهبودی پس از ۳۰ و ۴۵ روز در پیگیری‌ها پایدار ماند. موحد، گورادل، پورسمالی، مولایی^{۱۰۹} (۱۸۷) تعداد ۱۸ بیمار مبتلا به اختلال اضطراب فراگیر (۴۶ درصد زن و ۶۴ درصد مرد) را به طور تصادفی در سه گروه تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان مستقیم ۲ میلی‌آمپر کاتودال بر روی قشر پیش‌پیشانی خلفی-جانبی راست (تعداد ۶ نفر)، دارودرمانی (تعداد ۶ نفر) و تحریک شَم (تعداد ۶ نفر) جای دادند و با استفاده از مقیاس اضطراب همیلتون علائم اضطرابی‌شان در مراحل پیش‌آزمون و پس‌آزمون اندازه‌گیری شد. نتایج نشان داد که مداخله منجر به بهبود معنی‌دار شاخص اضطراب در گروه‌های تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای با جریان مستقیم و دارودرمانی در مقایسه با گروه شَم شده است. همچنین، تفاوت بین روش‌های مداخله فعال معنی‌دار نبود. هر چند که مطالعات اخیر نشان داده‌اند که افزایش فعال‌سازی انسولین و جسم مخطط در بیماران

¹⁰³ Shiozawa, Da Silva & Cordeiro

¹⁰⁴ Hamilton Anxiety Scale

¹⁰⁵ Heeren

¹⁰⁶ Attentional Bias

¹⁰⁷ Shiozawa

¹⁰⁸ Beck Anxiety Inventory

¹⁰⁹ Movahed, Goradel, Pouresmali & Mowlaie

¹¹⁰ Palm

¹¹¹ Paroxysmal Positional Vertigo

دریافت‌کننده تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم فعال و ساختگی از نظر انتقال اثر مشاهده نشده است. در نتیجه، این تاثیر را می‌توان به خود آموزش نسبت داد. مطالعات دیگر مزایایی ابتدایی و آغازین را برای آموزش تکالیف گزارش کرده‌اند اما تاثیرات ماندگار و یا تاثیر انباشتی را گزارش نکرده‌اند (۲۰۰، ۱۲۹). در حالی که سایرین هنوز مزایایی را برای تحریک فعال نسبت به تحریک ساختگی نیافته‌اند (۲۰۱، ۷). نتایج پژوهش قربانیان، صابری و رسولی (۲۰۲) نشان داد که بعد از ورزش و تحریک الکتریکی، گروه‌های تمرین همراه با تحریک الکتریکی مستقیم مغزی و ورزش همراه با دارونما، عملکردهای حرکتی‌شان (استقامت عمومی، سرعت عمومی، انعطاف‌پذیری، تعادل) بهبود یافتند. همچنین، از بین عوامل شناختی مورد اندازه‌گیری، بهبود معنی‌داری در انعطاف‌پذیری شناختی در گروه‌های تمرین همراه با تحریک الکتریکی مستقیم مغزی و ورزش همراه با دارونما و تحریک الکتریکی مستقیم مغزی یافت شد. بنابراین، با توجه به تاثیرات ترکیبی ورزش و تحریک الکتریکی مستقیم مغزی بر عوامل حرکتی به نظر می‌رسد که استفاده از این دو روش در بهبود عملکرد حرکتی در بیماران مبتلا به مالتیپل اسکلروز مفید است با این حال این درمان ترکیبی نمی‌تواند عملکردهای شناختی بیماران مبتلا به مالتیپل اسکلروز را بهبود بخشد. در مطالعه تیموری خرو، صابری کاخکی، طاهری، غنایی چمن‌آباد و دارینی (۲۰۳) نیز فرض تخصص یافتگی نیمکره چپ در برنامه‌ریزی حرکتی به وسیله بهبود عملکرد در نتیجه تحریک آندی و فرض تخصص یافتگی نیمکره راست در دقت رسیدن به هدف در نتیجه تضعیف عملکرد به وسیله تحریک کاتدی تأیید شد. یافته‌های علوی، میرزایی و ابراهیم‌پور (۲۰۴) حاکی از آن است که اعمال پالس‌های با فرکانس بالای منظم تحریک عمیق مغزی به عصب‌های هسته ساب تالامیک در عقده‌های قاعده‌ای بهتر از تحریک عمیق مغزی با پالس‌های نامنظم می‌تواند نقصان حرکتی مرتبط با بیماری پارکینسون را بهبود بخشد.

در کل، شواهد سازگاری وجود ندارند که نشان دهند tDCS باعث افزایش انتقال اثر آموزش می‌شود. بدین ترتیب، در یک تحقیق که اخیراً و با استفاده از طرح کنترل شده - ساختگی انجام شده، شواهدی دال بر افزایش انتقال بهره آموزش حافظه فعال توسط tDCS یافت نشده است حتی زمانی که تکالیف آموزش و انتقال تنها توسط یک خصوصیت از هم متمایز

انواع مختلف آموزش حافظه فعال (WM)^{۱۱۲} با تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم باعث بهبود عملکرد فرد در تکالیف آموزش داده شده و آموزش داده نشده در بین جمعیت بزرگسال سالم می‌شود. آیو^{۱۱۳} و همکاران (۱۹۵) متوجه شده‌اند افرادی که تحریک آندی tDCS را دریافت کرده‌اند نسبت به آن‌هایی که تحریک ساختگی tDCS را داشته‌اند، میزان بالاتری از یادگیری را در انجام تکالیف آموزش N-Back بصری - فضایی و عملکرد بهتری را در انجام یک تکلیف آموزش داده نشده N-Back داشته‌اند. به همین شکل راف^{۱۱۴} و همکاران (۱۹۶) متوجه شده‌اند که تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم میزان یادگیری را در طی آموزش N-Back فضایی و کلامی افزایش داده و باعث بهبودهای بیشتری در نسخه آموزش داده نشده N-Back نسبت به تحریک ساختگی شده است. نتایج بدست آمده در این تکلیف تا ۹ ماه بعد از آموزش پایدار مانده است و تاثیرات مثبتی برای بزرگسالان مسن‌تر سالم گزارش شده است. تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم آندی و ساختگی هم در طی آموزش قلمرو اعداد اعمال گردیده و باعث افزایش بهره آموزش و انتقال آن به یک تکلیف N-Back حافظه فعال گردیده و تا یک ماه بعد پایدار مانده است (۱۹۷). در یک مطالعه دیگر کنترل شده - ساختگی، تاثیرات فوری تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم آندی در طی آموزش (بر روی قلمرو عملیاتی و یک تکلیف تشخیص بصری - فضایی اشیاء) مشاهده نشد (۱۹۸). با این حال، شرکت‌کنندگانی که آموزش را با یک تحریک فعال دریافت کرده بودند، عملکرد بهتری را در تکالیف آموزش دیده و آموزش ندیده در طی یک ماه بعد از آموزش، نشان دادند. با این وجود، نتایج مختلط هستند. برخی مطالعات افزایش بهره آموزش را برای دریافت تحریک فعال در مقایسه با تحریک ساختگی گزارش کرده‌اند اما تفاوت‌های گروهی در مورد انتقال به تکالیف دیگر را ارائه نکرده‌اند. ریچموند^{۱۱۵} و همکاران (۱۹۹) متوجه شده‌اند که تحریک الکتریکی فراجمعه‌ای با جریان مستقیم آندی بهره آموزش مربوط به تکالیف کلامی پیچیده اما غیرفضایی را در مقایسه با تحریک ساختگی، افزایش داده است. تحریک باعث افزایش انتقال اثر به تکالیف آموزش داده نشده حافظه فعال گردیده اما این مطلب فقط برای تحریک فعال همراه با آموزش صحت داشته است نه برای گروهی که مداخله‌ای از این نظر نداشته است. تفاوت معنی‌داری بین گروه‌های آموزش

^{۱۱۲} Working Memory^{۱۱۳} Au^{۱۱۴} Ruf^{۱۱۵} Richmond

گردیده‌اند (برای مثال، الگو یا محرک). بایرن^{۱۱۶} و همکاران (۲۰۵) به شکلی اصولی میزان همپوشانی میان تکالیف آموزش دیده و آموزش ندیده را از نظر خصوصیات تکلیف ایزوله شده، دستکاری کرده‌اند (برای مثال نوع محرک، کیفیت محرک، الگوی حافظه فعال) تا دامنه و فاصله انتقال تأثیرات بعد از آموزش توسط tDCS بررسی شود. آنها نشانه‌ای نیافتند که نشان دهد tDCS آندی باعث افزایش یادگیری یک عدد وارونه (رو به عقب) به عنوان بازخوانی حافظه فعال نسبت به تحریک ساختگی می‌شود. آموزش با اثرات انتقالی مختص الگو (از قبیل بهره بازخوانی رو به عقب با استفاده از تحریک جدید) ارتباط داشته است. با این حال tDCS باعث افزایش این اثرات نشده و انتقال آن به یک الگوی حافظه فعال جدید (N-Back) را نیز گسترش نداده است. شواهد مربوط به تأثیرگذاری tDCS بر آموزش شناختی در حوزه‌های دیگر، محدود می‌باشند. در یادگیری زبان، تحریک فعال منجر به منحنی‌های یادگیری دارای شیب تندتر برای تکالیف آموزش داده شده گردیده و یادگیری را در انتهای آموزش افزایش داده است به طوری که بهره یادگیری تا یک هفته بعد از آموزش باقی مانده است (۲۰۶). نتایج مربوط به آموزش کارکرد اجرایی مختلط هستند (۲۰۷). tDCS توام با آموزش شناختی منجر به ماندگاری بهره آموزش تا یک سال بعد شده است (۲۰۸). در مقابل، tDCS ترکیب شده با آموزش بازدارنده موجب افزایش عملکرد در طی آموزش شده اما در روز پنجم و بدون تحریک، این افزایش باقی نمانده است و هیچ گروه کنترل ساختگی هم برای مقایسه در تحقیق مذکور بکار گرفته نشده است (۲۰۹). وقتی که tDCS با آموزش شناختی ترکیب شود، ابزار مفیدی برای توانبخشی شناختی در جمعیت‌های بالینی و غیرعادی خواهد بود (برای مثال، بهبود علائم افسردگی)، (۲۱۰-۲۱۲). یافته‌ها نشان داده‌اند که همراه شدن tDCS با آموزش شناختی باعث بهبود کارکرد شناختی در بیماران سکته‌ای فاقد قدرت تکلم می‌شود اما شواهد بدست آمده با یکدیگر همخوانی ندارند. آموزش زبان باعث افزایش توانایی ذکر اسامی در بیماران دچار عدم قدرت تکلم بعد از سکته شده است اما تفاوتی بین گروه‌هایی که tDCS ساختگی و tDCS آندی دریافت کرده‌اند، یافت نشد (۲۰۶). با این حال، بیمارانی که تحریک فعال دریافت کرده‌اند در ۶ ماه بعدی عملکرد بهتری نسبت به گروه دریافت‌کننده تحریک ساختگی، داشته‌اند. در مطالعه‌ای دیگر، بیماران بعد از سکته، بهبودهایی را در طی آموزش زبان نشان داده‌اند و آن‌هایی که tDCS آندی دریافت کرده بودند نسبت به آن‌هایی که تحریک ساختگی را دریافت کرده بودند، مزایای بیشتری

بدست آوردند که تا ۱۲ هفته بعد از آموزش باقی مانده است (۲۱۳). برای بیماران مبتلا به زوال عقل آلزایمری، آن‌هایی که tDCS آندی را همراه با آموزش حافظه دریافت کرده بودند نسبت به آن‌هایی که تحریک آندی را همراه با آموزش حرکتی دریافت کرده‌اند، بهبود بیشتری را در عملکرد حافظه نشان داده‌اند. با این حال، تفاوتی بین گروهی که tDCS آندی همراه با آموزش حافظه و گروهی که تحریک ساختگی همراه با آموزش حافظه را دریافت کرده‌اند، مشاهده نگردید (۲۱۴). این نشان می‌دهد که آموزش حافظه به تنهایی می‌توانسته برای ارتقای عملکرد حافظه این بیماران کافی باشد. پتانسیل tRNS برای ارتقای تأثیرات آموزش شناختی، به شکلی گسترده در حوزه عددی بررسی شده است (۲۱۶، ۲۱۵). در کل، تأثیرات مذکور مثبت بوده‌اند و نشان می‌دهند که tRNS باعث ارتقای آموزش بزرگسالان جوان تر و مسن تر و همچنین کودکان در تکلیف عددی یا حسابی می‌شود و این دستاورد تا ۴ ماه بعد باقی می‌ماند (۲۱۷-۲۱۹). علاوه بر این، شواهدی وجود دارد مبنی بر اینکه این بهره به تکالیف عددی/ریاضی آموزش داده نشده نیز سرایت می‌کند و تا ۶ ماه بعد هم پایدار است (۲۲۰-۲۱۷). این تأثیرات در هر حال به سایر تکالیف مانند حافظه فعال یا توجه، انتقال پیدا نمی‌کنند (۲۲۱). این نتایج نشان می‌دهد که مزایای tRNS برای آموزش ریاضی نسبتاً مختص تکلیف است. تأثیرات tRNS بر روی آموزش شناختی در حوزه‌های دیگر، چندان نویدبخش نبوده‌اند. تا به امروز، تنها یک تحقیق، تأثیرات ترکیب tRNS با آموزش حافظه فعال را بررسی کرده است (۲۲۲). مطالعه هولمز^{۱۱۷} و همکاران (۲۲۳) نشان داده است که تحریک فعال نتوانسته آموزش حافظه فعال یا انتقال اثر را نسبت به آموزش کنترل شده ساختگی، افزایش دهد. برم^{۱۱۸} و همکاران (۲۲۴) مزایای ترکیب tRNS با انواع فعالیت‌های آموزش کارکرد اجرایی را جهت آزمون‌های انتقال هوش سیال، گزارش کرده‌اند. با این حال، مزایای مذکور تنها زمانی حضور داشته‌اند که افراد ترکیبی از آموزش و تحریک را دریافت کرده باشند نه اینکه مانند گروه کنترل، تحریک ساختگی را دریافت یا آموزش را دریافت نکرده‌اند. بدین ترتیب، این تأثیرات می‌توانند انعکاس‌دهنده مزایای خود آموزش به تنهایی باشند. برخی مطالعات نشان داده‌اند که tACS باعث بهبود عملکرد در تکالیف شناختی می‌شود (۲۲۵). برای مثال، tACS دامنه تتا باعث بهبود حافظه فعال، استدلال سیال و یادگیری زبان شده است وقتی که به ترتیب بر قشر پیش‌پیشانی خلفی-جانبی دوطرفه، نواحی آهیانه‌ای چپ و گیجگاهی - آهیانه‌ای چپ اعمال شده

116 Byrne

117 Holmes

118 Brem

افراد سالم و همچنین افراد پیش دچار بیماری‌های روانپزشکی به کار برده‌اند می‌توان دریافت که این روش یک روش مؤثر در ارتقاء کارکردهای شناختی از قبیل حافظه کاری، توجه، حل مسئله، پردازش هیجانی، تصمیم‌گیری و عملکردهای اجرایی می‌باشد (۲۱۸-۲۱۶).
علل ناهمخوانی نتایج تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای:

باشد (۲۲۷-۲۲۵). با این حال، تاثیر tACS بر عملکرد شناختی در طی چند جلسه تمرین، به ندرت بررسی شده است. تنها مطالعه در این زمینه که تاکنون انجام شده است، مطالعه برم و همکاران (۲۲۴) می‌باشد که گزارش داده‌اند tACS باعث بهبود بهره آموزش در دامنه سنجش کارکردهای اجرایی نشده و عملکرد پس از آموزش را هم نسبت به گروه کنترل در تکالیف آموزش داده نشده، ارتقاء نداده است. در مجموع از تحقیقاتی که اثرات tDCS را بر روی قشر پیشانی پشتی - جانبی

جدول ۱- خلاصه‌ای از تحقیقات انجام شده داخلی در زمینه تحریک الکتریکی مغز

معلوق	نوع تحریک	اختلال روانپزشکی	یافته‌ها
وفایی سی‌سخت و رمضانی (۱۹۱) امینی و واعظ موسوی (۱۹۲)	tDCS	اختلال افسردگی اساسی	کاهش علائم افسردگی و بهبود خلق بیماران
انصافی و همکاران (۱۰۵)	TMS / tDCS	اختلال وسواسی-جبری	بهبود قابل توجه در علائم اختلال وسواسی-جبری و کاهش علائم اضطراب و افسردگی همراه با آن
ریگی کوتاه و همکاران (۱۰۶) ریگی کوتاه و همکاران (۱۵۶) ریگی کوتاه و همکاران (۱۹۴)	tDCS	اختلال سوءمصرف مواد	درمان اعتیاد، پیشگیری از عود، بهبود هیجان
قریشی و همکاران (۱۶۸)	TMS / tDCS	اختلالات طیف اوتیسم	کاهش رفتارهای ناهنجار، بهبود شتاخت اجتماعی، ارتقای کارکردهای اجرایی، پیشرفت مهارت‌های کلامی و کاهش رفتارهای کلیشه‌ای
معزی، قشونی و امیری (۱۷۸)	tDCS	اختلال نقص توجه-بیش‌فعالی	بهبود کارکردهای شناختی مانند توجه و حافظه کاری، تسهیل و یا بازداری فعالیت خودانگیخته عصبی، بهبود مهارت‌های رفتاری، تجکیم حافظه و بهبود خواب، کاهش میزان بی‌توجهی و تکانشگری
برون، فولادچنگ، یوسفی و جوکار (۱۰۴) پولادی، باقری و عسکری زاده (۱۶۹) غدیروی و همکاران (۱۷۰)	tDCS	دانش‌آموزان دختر پایه نهم	بهبود تصمیم‌گیری و افزایش رفتار اخلاقی
موجد، گورادل، پورسمانی، مولایی (۱۸۷) سرحدی، قائمی، درتاج و دلاور (۱۹۳)	tDCS	اختلالات اضطرابی	بهبود دقت و عملکرد رفتاری، کاهش قابل توجه علائم اضطراب، کاهش سوءگیری توجه، کاهش سرگیجه
قربانیان، صابری و رسولی (۲۰۲) تیموری خروزی و همکاران (۲۰۳) علوی، میرزایی و ابراهیم‌پور (۲۰۴)	tDCS	زوال عقل	بهبود عملکرد حرکتی، تقویت حافظه و بازسازی شناختی

جدول ۲- خلاصه‌ای از تحقیقات انجام شده خارجی در زمینه تحریک الکتریکی مغز

محقق	نوع تحریک	اختلال روانپزشکی	یافته‌ها
ماتزو و همکاران (۱۴۲)	tDCS	اختلال افسردگی اساسی	کاهش علائم افسردگی و بهبود خلق بیماران
ولیاتو و همکاران (۱۵۱) پالم و همکاران (۱۵۲) دین و همکاران (۱۵۳) گودا و همکاران (۱۵۴)	TMS / tDCS	اختلال وسواسی-جبری	بهبود قابل توجه در علائم اختلال وسواسی-جبری و کاهش علائم اضطراب و افسردگی همراه با آن
دورسو و همکاران (۱۶۰-۱۵۸) ون استینیورگ و همکاران (۱۶۳) رائرمل و همکاران (۱۶۴) اسنایدرو هاپ (۱۶۵) کاستونزا و همکاران (۱۶۶) بوسلی و همکاران (۱۶۷)	TMS / tDCS	اختلالات طیف اوتیسم	کاهش رفتارهای نامتعارف، بهبود شناخت اجتماعی، ارتقای کارکردهای اجرایی، پیشرفت مهارت‌های کلامی و کاهش رفتارهای کلیشه‌ای
پرن-گریستسن و همکاران (۱۷۲) دورسو و همکاران (۱۵۹) بورنونی و همکاران (۱۷۳) چانگ و همکاران (۱۷۴) مونز و همکاران (۱۷۵) ساف و همکاران (۱۷۶) کاکوپریا و همکاران (۱۷۷)	tDCS	اختلال نقص توجه-بیش‌فعالی	بهبود کارکردهای شناختی مانند توجه و حافظه کاری، تسهیل و یا بازداری فعالیت خودانگیخته عصبی، بهبود مهارت‌های رفتاری، تحکیم حافظه و بهبود خواب، کاهش میزان بی‌توجهی و تکانشگری
آیروئساید و همکاران (۱۸۳) شیوزاوا و همکاران (۱۸۵) هیرن و همکاران (۱۸۶) پالم و همکاران (۱۸۹)	tDCS	اختلالات اضطرابی	بهبود دقت و عملکرد رفتاری، کاهش قابل توجه علائم اضطراب، کاهش سوءگیری توجه، کاهش سرگیجه
کاتلی و همکاران (۲۱۴، ۲۱۳)	tDCS	زوال عقل	بهبود عملکرد حرکتی، تقویت حافظه و بازسازی شناختی
جوهان و کارباچ (۲۱۵) شافنر و همکاران (۲۱۶) برم و همکاران (۲۲۴)	tRNS	کودکان و بزرگسالان سالم	بهبود عملکرد در تکالیف عددی/ریاضی، تقویت حافظه کاری، بهبود کارکردهای اجرایی و هوش سیال
آنتونکو و همکاران (۲۲۵) مایرون و لایونور (۲۲۶) پاھر و جاسویک (۲۲۷)	tACS	کودکان و بزرگسالان سالم	بهبود عملکرد در تکالیف شناختی، بهبود حافظه فعال، استدلال سیال و یادگیری زبان

نمونه

ناسازگاری‌های روش‌شناختی

یک برداشت در تعبیر مقالات تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای آن است که روش‌شناسی بکار رفته در آنها بسیار متغیر است از جمله بکارگیری گروه‌های کنترل مختلف و همچنین طرح متغیر کور برای شرکت‌کنندگان و آزمون‌گیرندگان (۲۳۰، ۲۳۱). رشته تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای به فعالیت‌های روش‌شناختی استاندارد نیاز دارد. اول اینکه برای اطمینان از انطباق انگیزه و

تأثیرات شناختی ناشی از تحریک الکتریکی فراجمجه‌ای در بین مطالعات گوناگون، شدت ناسازگار هستند (۷۷) و این باعث شده تا کارایی کلی آن مورد شک و تردید قرار بگیرد. حتی یک بازبینی کمی نشان داده است که tDCS تأثیری بر روی شناخت افراد سالم ندارد (۲۲۹، ۲۲۸). در ادامه، دلایل احتمالی این ناسازگاری‌ها را مورد بحث قرار می‌دهیم.

را نشان می‌دهند (۲۳۹). یک رویکرد برای بررسی عوامل زیاد تاثیرگذار بر روی واکنش تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای، اندازه‌گیری متغیرهای پایه است که می‌توانند شاخصی برای تحریک‌پذیری ناحیه‌ای باشند و بدین ترتیب می‌توان تلاش کرد تا یک رابطه پسین را با تاثیرات شناختی یا رفتاری تحریک، پیش‌بینی کرد. برای مثال، سطوح گابا در قشر حرکتی (که با استفاده از MRS اندازه‌گیری می‌شود) واکنش رفتاری نسبت به tDCS آندی اعمال شده بر روی قشر حرکتی اولیه را پیش‌بینی کرده است (۲۴۰). در یک آزمایش ترکیب tDCS با درمان شناختی - رفتاری افسردگی مشخص شد که فعال‌سازی قشر پیش‌پیشانی خلفی - جانبی پایه (که با تصویربرداری رزونانس مغناطیسی کارکردی (fMRI) اندازه‌گیری شده است) واکنش به tDCS آندی را اضافه بر قشر پیش‌پیشانی خلفی - جانبی پیش‌بینی کرده است (۲۴۱). استفاده از سنجش‌های تفاوت فردی در تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای می‌تواند فراتر از دسته‌بندی دوتایی پاسخ‌دهنده/ غیر پاسخ‌دهنده باشد (الگویی که از داروشناسی اقتباس گردیده و در آن اغلب، مکانیسم و منحنی دوز - واکنش واضح‌تر است). تعداد کمی از مطالعات تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای به لحاظ روش شناختی، پاسخ به یک سری مونتاژ تحریکی را در همان شرکت‌کنندگان، بررسی کرده‌اند. در این رابطه یک استثناء وجود دارد که یافته‌هایی در تضاد با اکثر مفروضات این رشته گزارش کرده است مبنی بر اینکه در سطح گروهی، تنها یک میلی‌آمپر تحریک آندی یک طرفه باعث افزایش تحریک‌پذیری قشری-نخاعی می‌شود (و یک میلی‌آمپر تحریک کاتدی باعث بازدارندگی می‌شود) و تحریک دوطرفه یا ۲ میلی‌آمپری هیچ تاثیری ندارد (هرچند که هر دو این‌ها معمولاً در آزمایشات شناختی بکار گرفته می‌شوند) (۱۲۱). به همین شکل tRNS یک طرفه (نه دوطرفه) تحریک‌پذیری قشری-نخاعی را تغییر داده است. در سطح فردی، مونتاژ تحریک می‌تواند نقش بسیار مهمی در تعیین افرادی که به یک مداخله خاص پاسخ می‌دهند (یا نمی‌دهند) ایفا کند. در تحریک مغز که در آن هر شرکت‌کننده مقدار دقیقاً یکسانی از تحریک را دریافت می‌کند، tDCS غیرمعمول است. مطالعات TMS، تحریک هر فرد را براساس تحریک‌پذیری قشر حرکتی آن فرد کالیبره می‌کنند (۲۴۲). به همین شکل مطالعات tACS از فرکانس‌های نوسانی فردی هر یک از شرکت‌کنندگان (که با EEG اندازه‌گیری می‌شود) جهت تعدیل فرکانس نوسانی درون‌زاد استفاده می‌کنند. نبود کالیبراسیون فردی در شایع‌ترین شکل تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای یعنی

انتظار در بین شرکت‌کنندگان، به گروه‌های کنترل مناسب نیاز است تا بتوان مطمئن شد که این تاثیرات را می‌توان به هر دو مورد محل و مونتاژ تحریک و تکلیف خاص مورد آموزش، نسبت داد (۲۳۳، ۲۳۲). در شرایط ایده‌آل، باید گروه‌های کنترل ذیل را گنجانند: (۱) یک گروه کنترل تحریک ساختگی که یک فعالیت آموزشی مانند گروه تحریک فعال را کامل می‌کند؛ (۲) یک سایت یا محل قشر کنترل که تحریک فعال را دریافت می‌کند؛ (۳) یک تکلیف آموزشی کنترل همراه با تحریک فعال. دوم اینکه، مشارکت مختلط کور شرکت‌کنندگان و آزمون‌گیرندگان در جایی که امکان داشته باشد، توصیه می‌گردد. بسیاری از دستگاه‌های تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای را می‌توان به شکلی برنامه‌ریزی کرد که تحریک ساختگی و یا تحریک فعال دوسرکور را تحویل دهد. برای تحقیقات مشمول آموزش شناختی، این مسئله بغرنج‌تر می‌باشد. برای استفاده از گروه‌های کنترل مناسب، شرکت‌کنندگان نباید از شرایط خود با خبر باشند. با این حال، بجز مواقعی که محققین بصورت مجزا برای تحویل آموزش و جلسات انتقال بکار گرفته می‌شوند، شرکت‌کنندگان از شرایط تخصیص افراد به گروه، آگاه خواهند شد. در هر صورت، محققان باید بصورت تصادفی شرکت‌کنندگان را به گروه‌ها اختصاص دهند تا از میزان انحراف کاسته شود (۲۳۴).

تفاوت‌های فردی در واکنش به تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای

دومین علت ناسازگاری یافته‌ها، تفاوت‌های فردی در پاسخ‌دهی به تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای می‌باشد (۲۳۶، ۲۳۵، ۲۰۷). اکثریت مطالعات تجربی، در بین تمام شرکت‌کنندگان پخش شده و تاثیرات گروهی تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای (یا عدم آن) را گزارش می‌کنند. این رویکرد عمل‌گرا از سهم سن، جنسیت، حالت فعلی مغز، ریخت‌شناسی بافت/سر، سطح هورمونی و عوامل شبانه‌روزی دخیل در تفاوت‌های فردی موجود از قبل در تحریک‌پذیری ناحیه‌ای مغز چشم‌پوشی می‌کنند (۲۳۸، ۲۳۷). هرچند که تحریک‌پذیری موجود از قبل، نتیجه تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای را تعدیل می‌کند (۲۳۸). در نظر نگرفتن تفاوت‌های فردی می‌تواند تاثیرات واقعی تحریک را بر شناخت و رفتار بیماران به عنوان یک گروه یکنواخت، بپوشاند. تحلیل‌های خوشه‌ای یک توزیع دوگانه آماری واکنش نسبت به tDCS را آشکار می‌کنند حتی زمانی که بر روی قشر حرکتی اعمال شده باشد؛ تنها ۴۵ درصد افراد تاثیرات کلی tDCS را بر تحریک‌پذیری قشری-نخاعی نشان می‌دهند در حالی که بقیه کاهش واکنش و یا حتی واکنش معکوس

فراجمجمه‌ای و برای ارتباط مستقیم قطب‌بندی آندی، تحریک موضعی و بهبود شناخت نیست. بلکه یک مدل خوشایند فیزیولوژیکی تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای بایستی یافته‌هایی از هر سطح مشاهده را در بر بگیرد. یک پیشنهاد این است که رویکردهای مدل‌سازی محاسباتی می‌توانند داده‌های بدست آمده از سطوح میکروسکوپی، مزوسکوپی و شناختی را اهرم‌بندی کرده و این شکاف ادراکی را پر کنند (۱۱۴). در حمایت از این مطلب، یک مدل زیست-بدنی آگاهانه از تصمیم‌گیری، با دقت تأثیرات شناختی افتراقی tDCS بر قشر پیش‌پیشانی جانبی-میانی را پیش‌بینی کرده است (۲۵۰). بهبود طراحی و تفسیر آزمایشات تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای شناختی، نیازمند درک بهتری از چگونگی دخیل بودن مکانیسم‌های سلولی تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای در تغییراتی در سطح قشر و در نهایت، در سطح شناخت، می‌باشد. همچنین، رشته تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای بایستی به سمت بهینه‌سازی پروتکل‌های تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای در سطح فردی پیش برود. در حال حاضر، در بسیاری از مطالعات تجربی (۲۵۰) و بالینی تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای (۲۵۱) از نرم‌افزارهای شبیه‌سازی توزیع جریان استفاده می‌شود و به محققان امکان می‌دهد توالی‌های فیزیولوژیکی تحریک را در مغز یک فرد مدل‌سازی نموده و هدف‌گیری نواحی خاص را بهینه‌سازی کنند. طرح‌های جدید آزمایش می‌توانند این مطلب را ارزیابی کنند که آیا بازنمایی‌های تحریک‌پذیری ناحیه‌ای (مانند fMRI و MRS) می‌توانند به تثبیت دوز بهینه تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای برای یک شرکت‌کننده معین کمک کنند یا خیر (مانند کالبراسیون ولتاژ، تعداد جلسات و یا طول مدت تحریک). در نهایت، طرح‌های تجربی بایستی تلاش کنند چندین مونتاژ تحریک را آزمون کنند و سنجش منابع احتمالی تغییرپذیری واکنش را در بر بگیرند تا امکان اصلاح ارسال تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای برای هر فرد فراهم شود. با پیشرفت این رشته به طرق مختلف، خواهیم توانست درک خویش را در مورد مکانیسم‌های تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای و مزایای احتمالی آن برای ارتقای کارکرد شناختی، ارتقاء بخشیم.

tDCS، بیانگر آن است که برخی شرکت‌کنندگان، دامنه‌های غیربهینه‌ای از تحریک را دریافت می‌کنند که می‌تواند کارایی واقعی آن را محدود سازد (۲۴۳).

نتیجه‌گیری

اولین تجربه بالینی با ماهی‌های الکتریکی و سابقه‌ای چهار قرن از کاربردهای الکترودرمانی، منجر به استفاده پیشرفته از تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای با جریان مستقیم شده است. این تاریخ شامل درجات مختلفی از موفقیت است و ارزش درمانی تحریک الکتریکی در درمان اختلالات روانی یک دوره چرخشی را در طول قرن‌ها دنبال کرده است. متخصصان با شور و شوق فراوانی در قرن هجدهم به تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای متمایل شدند، اما در پایان قرن نوزدهم، زمانی که موفق به تولید نتایج سازگار و همسو با یکدیگر نشدند، تردیدهایی را در مورد اثربخشی الکترودرمانی افزایش دادند (۲۴۵). در قرن بیستم، چندین مطالعه تجربی به وضوح با استفاده از پتانسیل‌های فراخونده حرکتی نشان دادند که تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای با جریان مستقیم منجر به تغییراتی در تحریک‌پذیری حرکتی-قشری شده است. اخیراً با تصویب پروتکل‌های مبتنی بر کارآزمایی‌های بالینی، توانایی تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای با جریان مستقیم در درمان تعدادی از شرایط بالینی مانند اختلالات خلقی، درد مزمن و اختلالات شناختی پس از آسیب را نشان داده شده است (۱۸). پژوهش‌های اخیر نشان می‌دهند که استفاده از تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای با جریان مستقیم منجر به بهبود و تسکین علائم شدید در اختلالات مختلف روانپزشکی و عصب‌شناختی از قبیل افسردگی (۲۴۶)، اسکیزوفرنی (۲۴۷)، سکته مغزی (۱۷۴)، ناتوانی یادگیری (۲۴۸)، اختلال نقص توجه-بیش‌فعالی (۲۴۹) و اختلالات اضطرابی (۱۸۵) شده است. با این وجود، تأثیرات تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای بر روی آموزش شناختی در حال حاضر واضح نیست (۵، ۶، ۷). نتایج ناهمخوان احتمالاً نتیجه تفاوت‌های روش‌شناختی در بین مطالعات و بررسی محدود تفاوت‌های فردی می‌باشد. مهمترین شکاف موجود در درک ما نسبت به تأثیر تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای بر روی رفتار این است که مکانیسم‌های ملکولی و سلولی تحریک الکتریکی فراجمجمه‌ای چطور بر روی تغییراتی در سطح قشر مغز و تغییراتی در شناخت، نقشه‌برداری می‌شوند. این مورد انعکاسی دقیق از فیزیولوژی تحریک الکتریکی

منابع

1. Nitsche MA, & Paulus W. Transcranial direct current stimulation - update 2011. Restorative Neurology and Neuroscience, 2011; 29, 463-492.
2. Kuo MF, Nitsche MA. Effects of Transcranial Electrical Stimulation on Cognition. Clinical EEG and Neuroscience. 2012; 43(3):192-199.
3. Summers JJ, Kang N, & Cauraugh JH. Does

transcranial direct current stimulation enhance cognitive and motor functions in the ageing brain? A systematic review and meta-analysis. Ageing Research Reviews. 2015; 25, 42-54.

4. Xu Y, Qiu Z, Zhu J, Liu J, Wu J, Tao J, & Chen L. The modulation effect of noninvasive brain stimulation on cognitive function in patients with mild cognitive impairment: A systematic review and

meta- analysis of randomized controlled trials 11 medical and health sciences 1103 clinical sciences 11 Medica. BMC Neuroscience. 2019; 20, 2.

5. Elmasry J, Loo C, & Martin D.M. A systematic review of transcranial electrical stimulation combined with cognitive training. Restorative Neurology and Neuroscience. 2015; 33, 263–278.

6. Mancuso LE, Ilieva IP, Hamilton RH, & Farah MJ. Does transcranial direct current stimulation improve healthy working memory? A meta-analytic review. Journal of Cognitive Neuroscience. 2016; 28, 1063–1089.

7. Nilsson J, Lebedev AV, Rydström A, & Lövdén M. Direct-current stimulation does little to improve the outcome of working memory training in older adults. Psychological Science. 2017; 28, 907–920.

8. Paulus W. Transcranial electrical stimulation (tES - tDCS; tRNS, tACS) methods. Neuropsychological Rehabilitation. 2011; 21, 602–617.

9. Terney D, Chaieb L, Moliadze V, Antal A, & Paulus W. Increasing human brain excitability by transcranial high-frequency random noise stimulation. Journal of Neuroscience. 2008; 28, 14147–14155.

10. Woods AJ, Antal A, Bikson M, Boggio PS, Brunoni AR, Celnik P, et al. A technical guide to tDCS, and related non-invasive brain stimulation tools. Clinical Neurophysiology. 2016; 127, 1031–1048.

11. Kellaway P. The part played by electric fish in the early history of bioelectricity and electrotherapy. Bull Hist Med. 1946; 20:112–37.

12. Finger S. Origins of neurosciences. A history of explorations into brain function. New York, NY: Oxford University Press, First Edition. 1994.

13. Brazier MAB. The emergence of electrophysiology as an aid to neurology. In: Aminoff MJL, editor. Electrodiagnosis in clinical neurology. London: Churchill Livingstone Inc.; 1980. First Edition 3.

14. Finger S, & Piccolino M. The shocking history of electric fishes: from ancient epochs to the birth of modern neurophysiology. New York, NY: Oxford University Press. 2011.

15. Debru A. The power of torpedo fish as a pathological model to the understanding of nervous transmission in Antiquity. Colupte Rendus Biologies R Seances Comptes Rendus Biologies. 2006; 329:298–302.

16. Scribonii L. Compositiones medicae. Ioannes Rhodius recensuit, notis illustravit, lexicon Scribonianum adjecit. Patavii. Typis Pauli Frambotti Bibliopolae. 1655.

17. Maggioni F, Mainardi F, Dainese F,

Campagnaro A, Zanchin G. Therapie per la cefalea in Scribonio Largo. Neurol Sci. 2005; 26: S431–3.

18. Zago S, Priori A, Ferrucci R, Lorusso L. Historical Aspects of Transcranial Electric Stimulation. In: Brunoni, A., Nitsche, M., Loo, C. (eds) Transcranial Direct Current Stimulation in Neuropsychiatric Disorders. Springer, Cham. 2016. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-33967-2-1>.

19. Pedacii Dioscoridis A. De materia medica libri sex [J. Ruellio interprete], Innumeris locis ab Andrea Matthiolo emendati. Apud [et per] Balthazarem Arnolletum. 1553.

20. Stillings D. A survey of the history of electrical stimulation for pain to 1900. Med Instrum. 1975; 9:255–9.

21. McWhirter L, Carson A, & Stone J. The body electric: a long view of electrical therapy for functional neurological disorders. Brain. 2015; 138:1113–20.

22. Kadosh RC, & Elliott P. Neuroscience: Brain stimulation has a long history. Nature. 2013; 500: 529.

23. Elliott P. Electricity and the brain: an historical evaluation. In: Kadosh RC, editor. The stimulated brain: Cognitive enhancement using non-invasive brain stimulation. London: Academic Press. 2014.

24. Licht S. History of electrotherapy. 3rd ed. Baltimore, MD: Williams & Wilkins. 1983.

25. Le Roy C. Oul'on rend compte de quelques tentatives que l'on a faites pour guerir plusieurs maladies par l'electricite. Memoires de Mathematique et de Physique tires des registres de cette Academie Histoire de l'Academie Royale des Sci avec les. 1755; 60: 87–95.

26. Lovett R. The subtil medium prov'd: or, that wonderful power of nature, so long ago conjectur'd by the most ancient and remarkable philosophers, which they call'd sometimes æther, but oftener elementary fire, verify'd. shewing, that all the distinguishing and essential qualities ascrib'd to æther by them, and the most eminent modern philosophers, are to be found in electrical fire, and that too in the utmost degree of perfection. giving an account not only of the progress and several gradations of electricity J. Hinton, in Newgate-Street, W. Sandby, in Fleet Street, and R. Lovett, at Worcester. 1756; 20.

27. Stainbrook E. The use of electricity in psychiatry treatment during the nineteenth century. Bull Hist Med. 1948; 22: 156–77.

28. Cavallo T. A complete treatise of electricity in theory and practice: with original experiments. London: Printed for Edward and Charles Dilly. 1777.

29. Cavallo T. An essay on the theory and practice of medical electricity. London: Printed for the author. 1780.

30. Finger S, & Zaromb F. Benjamin Franklin and shockinduced amnesia. *Am Psychol.* 2006; 61: 240–8.
31. Galvani L. De viribus electricitatis in motu musculari Commentarius cum Joannis Aldini dissertatione et notis. Accesserunt epistolae animalis electricitatis theoriam pertinentes. Mutinae, apud Societatem typographicam. 1792.
32. Piccolino M. Luigi Galvani and animal electricity: two centuries after the foundation of electrophysiology. *Trends Neurosci.* 1997; 20:443–8.
33. Benassi E. Spunti di elettropatologia e di elettroterapia nell'opera di Luigi Galvani. *Atti Mem Accad Stor.* 1942; 8, 116–25.
34. Benassi E. Qualche documento sulla pratica delle cure elettriche agli albori della galvanoterapia. *Atti Mem Accad Stor.* 1950; 16, 92–101.
35. Bourguignon A. La découverte par Aldini (1804) des effets thérapeutiques de l'électrochoc sur la mélancolie. Paris: Masson. 1964.
36. Parent, A. Giovanni Aldini: from animal electricity to human brain stimulation. *Can J Neurol Sci.* 2004; 31: 576–84.
37. Aldini, G. Essai théorique et expérimental sur le Galvanisme. De Fournier Fils Paris. 1804.
38. Lolas F. Brain polarization: behavioural and therapeutic effects. *Biol Psychiatry.* 1977; 12: 37–47.
39. Augustin FL. Vom Galvanism. Berlin. 1801.
40. Bischoff C. Commentatio de Usu galvanismi. Jena. 1801.
41. Grappengiesser C. Observations and experiments, made with the view of employing galvanism for the cure of certain diseases. *Lond Med Phys J.* 1802; 41:250–9.
42. Charcot JM. Phénomènes produits par l'application sur la voûte du crane du courant galvanique, pendant la période léthargique de l'hypnotisme chez les hystériques. *Prog Med.* 1882; 10(20–21):63–4.
43. Babinski J. Sur un cas de mélancolie guéri à la suite immédiate d'un accès provoqué de vertige voltaïque. *Soc Neurol,* 7: mai. 1903.
44. Matteucci C. Note sur un phénomène très curieux produit sur un malade affecté de paralysie, par un courant électrique très faible. *Ann Méd Psychol.* 1843; 2: 128.
45. Engelskjön C. Die ungleichartige therapeutische Wirkungsweise der beiden elektrischen Stromesarten und die elektrodiagnostische Gesichtsfelduntersuchung. (Eine schematische Uebersicht). *Arch Psychiatr Nervenkr.* 1884; 15: 136–139.
46. Arndt R. Die electricität in der psychiatrie. *Arch Psychiatr Nervenkr.* 1870; 2: 259–337.
47. Arndt R. Zur Electrotherapie der psychischen Krankheiten. *Z Allz Psychiatr.* 1878; 34: 483–574.
48. Steinberg H. Transcranial direct current stimulation (tDCS) has a history reaching back to the 19th century. *Psychol Med.* 2013; 43: 669–71.
49. Arndt R. Electricity. In: Tuke DH, editors. *Dictionary of psychological medicine.* London: J & A Churchill; 1892.
50. Tigges W. Behandlung der Psychosen mit Electricität. II. Specielles. Allgemeines. *Z Allg Psychiatr.* 1885; 41: 477–525.
51. Leduc S. Production de sommeil et anesthésie generale et locale par courant intermittent de bas voltage. *Arch Electron Med.* 1902; 10: 617–21.
52. Appell CP. Effect of electrosleep: review of research. *Goteborg Psychol Rep.* 1972; 2:1–24.
53. Tatu L, Bogousslavsky J, Moulin T, Chopard JL. The 'torpillage' neurologists of World War I: electric therapy to send hysterics back to the front. *Neurology.* 2010; 75: 279–83.
54. Cerletti U, & Bini L. L'Elettroschok. *Arch Gen Neurol Psychiatr Psicoanal.* 1938; 19: 226.
55. Delmas-Marsalet P. Électro-choc et thérapeutiques nouvelles en neuro-psychiatrie. Paris Éditeurs: J.-B. Baillière et Fils. Hauefeuille. 1946.
56. Pulver SE. The first electroconvulsive treatment given in the United States. *Am J Psychiatry.* 1961; 117: 845–6.
57. Passione R. Italian psychiatry in an international context: Ugo Cerletti and the case of electroshock. *Hist Psychiatry.* 2004; 15: 83–104.
58. Gilman SL. Electrotherapy and mental illness: then and now. *Hist Psychiatry.* 2008; 19: 339–57.
59. Terzuolo CA, & Bullock TH. Measurement of imposed voltage gradient adequate to modulate neuronal firing. *Proc Natl Acad Sci U.S.A.* 1956; 42: 687–94.
60. Creutzfeldt OD, Fromm GH, Kapp H. Influence of transcortical d-c currents on cortical neuronal activity. *Exp Neurol.* 1962; 5: 436–52.
61. Purpura DP, & McMurtry JG. Intracellular activities and evoked potential changes during polarization of motor cortex. *J Neurophysiol.* 1965; 28: 166–85.

62. Lippold OC, & Redfearn JW. Mental changes resulting from the passage of small direct current through the human brain. *Br J Psychiatry*. 1964; 110: 768–72.
63. Redfearn JW, Lippold OC, Costain R. A preliminary account of the clinical effects of polarizing the brain in certain psychiatric disorders. *Br J Psychiatry*. 1964; 110: 773–85.
64. Herjanic M, & Moss-Herjanic B. Clinical report on a new therapeutic technique: polarization. *Can Psychiatr Assoc J*, 1967; 12: 423–4.
65. Priori A. Brain polarization in humans: a reappraisal of an old tool for prolonged non-invasive modulation of brain excitability. *Clin Neurophysiol*. 2003; 114: 589–95.
66. Priori A, Berardelli A, Rona S, Accornero N, Manfredi M. Polarization of the human motor cortex through the scalp. *Neuroreport*. 1998; 9: 2257–60.
67. Coffman BA, Clark VP, & Parasuraman R. Battery powered thought: enhancement of attention, learning, and memory in healthy adults using transcranial direct current stimulation. *Neuroimage*. 2014; 15: 895–908.
68. Miniussi C, Harris JA, & Ruzzoli M. Modelling non-invasive brain stimulation in cognitive neuroscience. *Neurosci Biobehav Rev*. 2013; 37: 1702–12.
69. Meron D, Hedger N, Garner M, Baldwin DS. Transcranial direct current stimulation (tDCS) in the treatment of depression: systematic review and meta-analysis of efficacy and tolerability. *Neurosci Biobehav Rev*. 2015; 57: 46–62.
70. O'Connell NE, Wand BM, Marston L, Spencer S, Desouza LH. Non-invasive brain stimulation techniques for chronic pain. *Cochrane Database Syst Rev*. 2014; 4: CD 003208.
71. San-Juan D, Morales-Quezada L, Orozco Garduño AJ, Alonso-Vanegas M, González-Aragón MF, Espinoza López DA, & et al. Transcranial direct current stimulation in epilepsy. *Brain Stimul*. 2015; 8: 455–64.
72. Priori A, Ciocca M, Parazzini M, Vergari M, Ferrucci R. Transcranial cerebellar direct current stimulation and transcutaneous spinal cord direct current stimulation as innovative tools for neuroscientists. *J Physiol*. 2014; 15: 3345–69.
73. Tortella G, Casati R, Aparicio LV, Mantovani A, Senço N, D'Urso G, & et al. Transcranial direct current stimulation in psychiatric disorders. *World J Psychiatry*. 2015; 5: 88–102.
74. Shin YI, Foerster Á, Nitsche MA. Transcranial direct current stimulation (tDCS) – application in neuropsychology. *Neuropsychologia*. 2015; 69: 154–75.
75. Utz KS, Dimova V, Oppenländer K, Kerkhoff G. Electrified minds: transcranial direct current stimulation (tDCS) and galvanic vestibular stimulation (GVS) as methods of non-invasive brain stimulation in neuropsychology – a review of current data and future implications. *Neuropsychologia*. 2010; 48: 2789–810.
76. Kang N, Summers JJ, Cauraugh JH. Transcranial direct current stimulation facilitates motor learning post-stroke: A systematic review and meta-analysis. *J Neurol Neurosurg Psychiatry*. 2016; 87: 345–55.
77. Tremblay S, Lepage JF, Latulipe-Loiselle A, Fregni F, Pascual-Leone A, & Théoret H. The uncertain outcome of prefrontal tDCS. *Brain Stimulation*. 2014; 7: 773–783.
78. Filmer HL, Dux PE, Mattingley JB. Applications of transcranial direct current stimulation for understanding brain function. *Trends Neurosci*. 2014; 37: 742–53.
79. DaSilva AF, Volz MS, Bikson M, & Fregni F. Electrode positioning and montage in transcranial direct current stimulation. *Journal of Visualized Experiments*. 2011. <https://doi.org/10.3791/2744>.
80. Nitsche MA, & Paulus W. Excitability changes induced in the human motor cortex by weak transcranial direct current stimulation. *Journal of Physiology*. 2000; 527, 633–639.
81. Nitsche MA, & Paulus W. Sustained excitability elevations induced by transcranial DC motor cortex stimulation in humans. *Neurology*. 2001; 57, 1899–1901.
82. Nitsche MA, Nitsche MS, Klein CC, Tergau F, Rothwell JC, & Paulus W. Level of action of cathodal DC polarisation induced inhibition of the human motor cortex. *Clinical Neurophysiology*, 2003; 114, 600–604.
83. Moreno-Duarte I, Gebodh N, Schestatsky P, Guleyupoglu B, Reato D, Bikson M & Fregni F. Transcranial electrical stimulation: Transcranial direct current stimulation (tDCS), transcranial alternating current stimulation (tACS), transcranial pulsed current stimulation (tPCS), and transcranial random noise stimulation (tRNS). In R. C. Kadosh (Ed.), *The stimulated brain: Cognitive enhancement using non-invasive brain stimulation* (2014, pp. 35–59). London, UK: Academic Press.
84. Antal A, Boros K, Poreisz C, Chaieb L, Terney D, & Paulus W. Comparatively weak after-effects of transcranial alternating current stimulation (tACS) on cortical excitability in humans. *Brain Stimulation*. 2008; 1, 97–105.
85. Moliadze V, Antal A, & Paulus W. Boosting brain excitability by transcranial high frequency stimulation in the ripple range. *Journal of Physiology*. 2010; 588, 4891–4904.

86. Chaieb L, Antal A, & Paulus W. Transcranial alternating current stimulation in the low kHz range increases motor cortex excitability. *Restorative Neurology and Neuroscience*. 2011; 29, 167–175.
87. Wach C, Krause V, Moliadze V, Paulus W, Schnitzler A, & Pollok B. Effects of 10Hz and 20Hz transcranial alternating current stimulation (tACS) on motor functions and motor cortical excitability. *Behavioural Brain Research*. 2013; 241, 1–6.
88. Hoy KE, Bailey N, Arnold S, Windsor K, John J, Daskalakis ZJ, & Fitzgerald PB. The effect of γ -tACS on working memory performance in healthy controls. *Brain and Cognition*. 2015; 101, 51–56.
89. Paulus W, Antal A, & Nitsche MA. Physiological basis and methodological aspects of transcranial electric stimulation (tDCS, tACS, and tRNS). In C. Miniussi, W. Paulus, & P. M. 2013.
90. Tavakoli AV, & Yun K. Transcranial alternating current stimulation (tACS) mechanisms and protocols. *Frontiers in Cellular Neuroscience*. 2017; 11, 1–10.
91. Chaieb L, Kovacs G, Cziraki C, Greenlee M, Paulus W, & Antal A. Short-duration transcranial random noise stimulation induces blood oxygenation level dependent response attenuation in the human motor cortex. *Experimental Brain Research*. 2009; 198, 439–444.
92. Romanska A, Rezlescu C, Susilo T, Duchaine B, & Banissy MJ. High-frequency transcranial random noise stimulation enhances perception of facial identity. *Cerebral Cortex*. 2015; 25, 4334–4340.
93. Ambrus GG, Paulus W, & Antal A. Cutaneous perception thresholds of electrical stimulation methods: Comparison of tDCS and tRNS. *Clinical Neurophysiology*. 2010; 121, 1908–1914.
94. Vasquez A, Malavera A, Doruk D, Morales-Quezada L, Carvalho S, Leite J, & Fregni F. Duration Dependent Effects of Transcranial Pulsed Current Stimulation (tPCS) Indexed by Electroencephalography. *Neuromodulation: Technology at the Neural Interface*. 2016; 19(7), 679–688.
95. Jensen BR, Mallng AS, Schmidt SI, Meyer M, Morberg BM, & Wermuth L. Long-term treatment with transcranial pulsed electromagnetic fields improves movement speed and elevates cerebrospinal erythropoietin in Parkinson's disease. *PLoS ONE*. 2021; 16, e0248800.
96. Alon G, Yungher DA, Shulman LM, & Rogers MW. Safety and immediate effect of noninvasive transcranial pulsed current stimulation on gait and balance in Parkinson disease. *Neurorehabilitation and neural repair*. 2012; 26(9), 1089–1095.
97. Ruhnau P, Rufener KS, Heinze HJ, & Zaehle T. Sailing in a sea of disbelief: In vivo measurements of transcranial electric stimulation in human subcortical structures. *Brain stimulation*. 2018; 11(1), 241–243.
98. Morales-Quezada L, Cosmo C, Carvalho S, Leite J, Castillo-Saavedra L, Rozisky JR, Fregni F. Cognitive effects and autonomic responses to transcranial pulsed current stimulation. *Exp. Brain Res*. 2014; 233, 701–709.
99. Miniussi C, Harris JA, & Ruzzoli M. Modelling non-invasive brain stimulation in cognitive neuroscience. *Neurosci Biobehav Rev*. 2013; 37: 1702–12.
100. Datta A, Dmochowski JP, Guleyupoglu B, Bikson M, & Fregni F. Cranial electrotherapy stimulation and transcranial pulsed current stimulation: A computer based high-resolution modeling study. *NeuroImage*. 2013; 65, 280–287.
101. Saavedra LC, Morales-Quezada L, Doruk D, Rozinsky J, Coutinho L, Faria P, Perissinotti I, Wang Q, & Fregni F. QEEG indexed frontal connectivity effects of transcranial pulsed current stimulation (tPCS): A sham-controlled mechanistic trial. *Neuroscience Letters*. 2014; 577, 61–65.
102. Barra A, Rosenfelder M, Mortaheb S, Carrière M, Martens G, Bodien YG, Morales-Quezada L, Bender A, Laureys S, Thibaut A, Fregni F. Transcranial Pulsed-Current Stimulation versus Transcranial Direct Current Stimulation in Patients with Disorders of Consciousness: A Pilot, Sham-Controlled Cross-Over Double-Blind Study. *Brain Sci*. 2022; 24, 12(4):429.
103. Ambrus GG, Amado C, Krohn L, Kovács G. TMS of the occipital face area modulates cross-domain identity priming. *Brain Struct Funct*. 2019; 224(1):149–157.
104. Borun S, Fooladchang M, Yousefi F, Jokar B. The Effectiveness of Transcranial Direct Current Stimulation (tDCS) on Adolescents' Moral Decision Making and Moral Behavior. *Qom Univ Med Sci J*. 2021; 15 (6): 434–443.
105. Ensafi E, Atadokht A, Mikaeili N, Narimani M, Rostami R. The effectiveness of non-invasive treatments on obsessive-compulsive disorder: A meta-analysis. *Journal of Psychological Sciences*. 2019, 18(75):297–306.
106. Rigi Kooteh B, Mahdavi A, Rigi A, Borhani T, Hashemzahi Z, Seyednejad M et al. The Effectiveness of Transcranial Direct Current Electrical Stimulation on Reducing Craving: A Meta-Analytic Study. *Shefaye Khatam*. 2021; 10 (1): 99–110.
107. Thams F, Külzow N, Flöel A, & Antonenko D. Modulation of network centrality and gray matter microstructure using multi-session brain stimulation and memory training. *Human Brain Mapping*. 2022; 1–11.
108. Wassermann EM. Risk and safety of repetitive

transcranial magnetic stimulation: report and suggested guidelines from the International Workshop on the Safety of Repetitive Transcranial Magnetic Stimulation, June 5-7, 1996. *Electroencephalography and clinical neurophysiology*. 1998; 108(1), 1-16.

109. Rothwell JC, Hallett M, Berardelli A, Eisen A, Rossini P, Paulus W. Magnetic stimulation: motor evoked potentials. *Electroenceph Clin Neurophysiol Supp*. 1999; 52:97-103.

110. Rossi S, Hallett M, Rossini PM, Pascual-Leone A; Safety of TMS Consensus Group. Safety, ethical considerations, and application guidelines for the use of transcranial magnetic stimulation in clinical practice and research. *Clin Neurophysiol*. 2009; 120(12): 2008-2039.

111. Kerner N, & Prudic J. Current electroconvulsive therapy practice and research in the geriatric population. *Neuro psychiatry*. 2014; 4(1), 33-54.

112. Gazdag G, & Ungvari GS. Electroconvulsive therapy: 80 years old and still going strong. *World journal of psychiatry*. 2019; 9(1), 1-6.

113. Bindman LJ, Lippold, OCJ, & Redfearn, JWT. The action of brief polarizing currents on the cerebral cortex of the rat (1) during current flow and (2) in the production of longlasting after-effects. *Journal of Physiology*. 1964; 172, 369-382.

114. Bestmann S, de Berker, AO, & Bonaiuto, J. Understanding the behavioural consequences of noninvasive brain stimulation. *Trends in Cognitive Sciences*. 2015; 19, 13-20.

115. Helfrich, RF, Schneider TR, Rach S, Trautmann-Lengsfeld SA, Engel AK, & Herrmann CS. Entrainment of brain oscillations by transcranial alternating current stimulation. *Current Biology*. 2014; 24, 333-339.

116. Fritsch B, Reis J, Martinowich K, Schambra HM, Ji Y, Cohen LG, & Lu B. Direct current stimulation promotes BDNF-dependent synaptic plasticity: Potential implications for motor learning. *Neuron*. 2010; 66, 198-204.

117. Nitsche MA, Cohen LG, Wassermann EM, Priori A, Lang, N, Antal A, ... & Pascual-Leone A. Transcranial direct current stimulation: State of the art 2008. *Brain Stimulation*. 2008; 1, 206-223.

118. Bolzoni F, Bączyk M, & Jankowska E. Subcortical effects of transcranial direct current stimulation in the rat. *Journal of Physiology*. 2013; 591, 4027-4042.

119. Bikson M, Inoue M, Akiyama H, Deans JK, Fox JE, Miyakawa H, & Jefferys JG. Effects of uniform extracellular DC electric fields on excitability in rat hippocampal slices in vitro. *Journal of Physiology*. 2004; 557, 175-190.

120. Rahman A, Reato D, Arlotti M, Gasca F, Datta A, Parra LC, & Bikson M. Cellular effects of acute direct current stimulation: Somatic and synaptic terminal effects. *Journal of Physiology*. 2013; 591, 2563-2578.

121. Parkin BL, Bhandari M, Glen JC, & Walsh V. The physiological effects of transcranial electrical stimulation do not apply to parameters commonly used in studies of cognitive neuromodulation. *Neuropsychologia*. 2019; 128, 332-339.

122. De Berker AO, Bikson M, & Bestmann S. Predicting the behavioral impact of transcranial direct current stimulation: Issues and limitations. *Frontiers in Human Neuroscience*. 2013; 7, 613.

123. Kabakov AY, Muller PA, Pascual-Leone A, Jensen FE, & Rotenberg A. Contribution of axonal orientation to pathway-dependent modulation of excitatory transmission by direct current stimulation in isolated rat hippocampus. *Journal of Neurophysiology*. 2012; 107, 1881-1889.

124. Gartside IB. Mechanisms of sustained increases of firing rate of neurones in the rat cerebral cortex after polarization: Role of protein synthesis (24). *Nature*. 1968; 220, 383-384.

125. Hattori Y, Moriwaki A, & Hori Y. Biphasic effects of polarizing current on adenosine-sensitive generation of cyclic AMP in rat cerebral cortex. *Neuroscience Letters*. 1990; 116, 320-324.

126. Islam N, Aftabuddin M, Moriwaki A, Hattori Y, & Hori Y. Increase in the calcium level following anodal polarization in the rat brain. *Brain Research*. 1995; 684, 206-208.

127. Stagg CJ, Bachtar V, & Johansen-Berg H. The role of GABA in human motor learning. *Current Biology*. 2011; 21, 480-484.

128. Stagg CJ, Lin RL, Mezue M, Segerdahl A, Kong Y, Xie J, & Tracey I. Widespread modulation of cerebral perfusion induced during and after transcranial direct current stimulation applied to the left dorsolateral prefrontal cortex. *Journal of Neuroscience*. 2013; 33, 11425-11431.

129. Lally N, Nord CL, Walsh V, Roiser JP. Does excitatory fronto-extracerebral tDCS lead to improved working memory performance? *F1000Research*. 2013. <https://doi.org/10.12688/f1000research.2-219.v1>.

130. Nord CL, Lally N, & Charpentier CJ. Harnessing electric potential: DLPFC tDCS induces widespread brain perfusion changes. *Frontiers in Systems Neuroscience*. 2013; 7, 99.

131. Kupfer DJ, Frank E, & Phillips ML. Major depressive disorder: new clinical, neurobiological, and treatment perspectives. *Lancet*. 2012; 379: 1045-55.

132. Dalys GBD, & Collaborators H. Global, regional, and national disability-adjusted life-years (DALYs) for 315 diseases and injuries and healthy life expectancy (HALE), 1990–2015: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2015. *Lancet*. 2016 388: 1603–58.
133. Chachamovich E, Stefanello S, Botega N, & Turecki G. Which are the recent clinical findings regarding the association between depression and suicide? *Braz J Psychiatry*. 2009; 31(Suppl 1): S18–25.
134. Grimm S, Beck J, Schuepbach D, & et al. Imbalance between left and right dorsolateral prefrontal cortex in major depression is linked to negative emotional judgment: an fMRI study in severe major depressive disorder. *Biol Psychiatry*. 2008; 63: 369–76.
135. Kaiser RH, Andrews-Hanna JR, Wager TD, Pizzagalli DA. Large-scale network dysfunction in major depressive disorder: a meta-analysis of resting-state functional connectivity. *JAMA Psychiatr*. 2015; 72: 603–11.
136. Greicius MD, Krasnow B, Reiss AL, Menon V. Functional connectivity in the resting brain: a network analysis of the default mode hypothesis. *Proc Natl Acad Sci U.S.A.* 2003; 100: 253–8.
137. Brunoni AR, Boggio PS, De Raedt R, et al. Cognitive control therapy and transcranial direct current stimulation for depression: a randomized, double-blinded, controlled trial. *J Affect Disord*. 2014; 162, 43–9.
138. Borriore L, Moffa AH, Martin D, Loo CK, Brunoni AR. Transcranial direct current stimulation in the acute depressive episode: a systematic review of current knowledge. *J ECT*. 2018; 34: 153–63.
139. Stagg CJ, & Nitsche M.A. Physiological basis of transcranial direct current stimulation. *Neuroscientist*. 2011; 17: 37–53.
140. Bulubas L, Mezger E, Keeser D, Padberg F, & Brunoni A. Novel neuromodulatory approaches for depression: neurobiological mechanisms. In: Quevedo J, Carvalho AF, Zarate CA, editors. *Neurobiology of depression*. London: Academic Press. 2019; 347–60.
141. Brunoni AR, & Borriore L. tDCS in Depressive Disorders. In: Dell'Osso, B., Di Lorenzo, G. (eds) *Non Invasive Brain Stimulation in Psychiatry and Clinical Neurosciences*. Springer, Cham. 2020. https://doi.org/10.1007/978-3-030-43356-7_16
142. Mutz J, Vipulanathan V, Carte B, Hurlmann R, Fu, CHY, Young AH. Comparative efficacy and acceptability of non-surgical brain stimulation for the acute treatment of major depressive episodes in adults: systematic review and network meta-analysis. *BMJ*. 2019; 364: 11079.
143. Eslamizade MJ, Behbahanian S, Mahdavi M, Oftadehal M. An Introduction to Neurotechnologies, Transcranial Magnetic Stimulation and Transcranial Direct Current Stimulation: Their Applications in the Cognitive Enhancement and Rehabilitation. *Shefaye Khatam*. 2016; 4 (2): 65-86.
144. Khanmohammadi R, Sheikh M, Bagherzadeh F, Homanian D, Khajavi D. The Effect of Transcranial Direct Stimulation on Balance in Men with Schizophrenic and Depressive Disorder. *Shefaye Khatam*. 2020; 9 (1): 56-67.
145. Rasmussen SA, & Eisen JL. Clinical features and phenomenology of obsessive compulsive disorder. *Psychiatr Ann*. 1989; 19(2): 67–73.
146. American Psychiatric Association. Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-5). San Francisco: American Psychiatric Publication. 2013.
147. Milad MR, & Rauch SL. Obsessive-compulsive disorder: beyond segregated cortico-striatal pathways. *Trends Cogn Sci*. 2012; 16(1): 43–51.
148. Adam Y, Meinlschmidt G, Gloster A.T, Lieb R. Obsessive-compulsive disorder in the community: 12-month prevalence, comorbidity and impairment. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol* 2012; 47(3): 339–49.
149. Ruscio AM, Stein DJ, Chiu WT, Kessler RC. The epidemiology of obsessive-compulsive disorder in the National Comorbidity Survey Replication. *Mol Psychiatry*. 2010; 15(1): 53–63.
150. Ayuso-Mateos JL. Global burden of obsessive-compulsive disorder in the year 2000. Geneva: World Health Organization. 2006.
151. Volpato C, Piccione F, Cavinato M, Duzzi D, Schiff S, Foscolo L, & Venneri A. Modulation of affective symptoms and resting state activity by brain stimulation in a treatment-resistant case of obsessive-compulsive disorder. *Neurocase*. 2013; 19 (4): 360-370.
152. Palm U, Leitner B, Kirsch B, Behler N, Kumpf U, Wulf L, Padberg F, & Hasan A. Prefrontal tDCS and sertraline in obsessive compulsive disorder: a case report and review of the literature. *Neurocase*. 2017; 23(2): 173–177.
153. Dinn WM, Ayçiçeği-Dinn A, Göral FS, Karamürsel S, Yildirim EA, Hacıoglu-Yildirim M, Gansler DA, Doruk D, & Fregni F. Treatment-resistant obsessive-compulsive disorder: Insights from an open trial of transcranial direct current stimulation (tDCS) to design a RCT. *Neurology Psychiatry and Brain Research*. 2016; 22: 146-154.
154. Gowda SM, Shivakumar V, Narayanaswamy JC, Venkatasubramanian G. Transcranial Direct Current Stimulation for Obsessive-Compulsive Disorder. In: Dell'Osso, B., Di Lorenzo, G. (eds) *Non Invasive Brain Stimulation in Psychiatry and*

Clinical Neurosciences. Springer, Cham. 2020. https://doi.org/10.1007/978-3-030-43356-7_18

155. Shahmohammadi Kaleybar M, Bafandeh H, Yousefi R, Rahbaran R. Effect of Transcranial Direct Current Stimulation on the Response Inhibition in Patient with Obsessive Compulsive Disorder. *Shefaye Khatam*. 2019; 7(2): 1-12.

156. Kooteh BR, Dolatshahi B, Nosratabadi M, Bakhshani NM, Mahdavi A, Hakami MC. Combination Therapy and Opioids: Effectiveness of Transcranial Direct-Current Stimulation (tDCS) and Emotion Regulation Training in Reducing Current Drug Craving. *Maedica (Bucur)*. 2020 Mar; 15(1): 53-60.

157. Barahona-Corrêa JB, Velosa A, Chainho A, Lopes R, Oliveira-Maia AJ. Repetitive Transcranial Magnetic Stimulation for Treatment of Autism Spectrum Disorder: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Front Integr Neurosci*. 2018; 9(12): 27.

158. D'Urso G, Ferrucci R, Bruzzese D, Pascotto A, Priori A, Altamura CA, Galderisi S, & Bravaccio C. Transcranial Direct Current Stimulation for Autistic Disorder. *Biological Psychiatry*. 2014; 76, e5-e6.

159. D'Urso G, Bruzzese D, Ferrucci R, Priori A, Pascotto A, Galderisi S, Altamura, AC, & Bravaccio C. Transcranial direct current stimulation for hyperactivity and noncompliance in autistic disorder. *The World Journal of Biological Psychiatry*. 2015; 16: 361-366.

160. D'Urso G, Toscano E, Gallo G, De Bartolomeis A. Transcranial Direct Current Stimulation in Neurodevelopmental Disorders. In: Dell'Osso, B., Di Lorenzo, G. (eds) *Non Invasive Brain Stimulation in Psychiatry and Clinical Neurosciences*. Springer, Cham. 2020. https://doi.org/10.1007/978-3-030-43356-7_20.

161. Esse Wilson J, Quinn DK, Wilson JK, Garcia CM, & Tesche CD. Transcranial Direct Current Stimulation to the Right Temporoparietal Junction for Social Functioning in Autism Spectrum Disorder: A Case Report. *The journal of ECT*. 2018; 34(1): e10-e13.

162. Esse Wilson J, Trumbo M, Wilson JK, & Tesche CD. Transcranial direct current stimulation (tDCS) over right temporoparietal junction (rTPJ) for social cognition and social skills in adults with autism spectrum disorder (ASD). *Journal of Neural Transmission*. 2018; 125: 1857-1866.

163. Van Steenburgh JJ, Varvaris M, Schretlen DJ, Vannorsdall TD, & Gordon B. Balanced bifrontal transcranial direct current stimulation enhances working memory in adults with high-functioning autism: a sham-controlled crossover study. *Molecular autism*. 2017; 8, 40. <https://doi.org/10.1186/s13229-017-0152-x>.

164. Rothärmel M, Moulier V, Vasse M, Isaac C,

Faerber M, Bendib B, Miréa-Grivel I, Opolczynski G, Rosier A, & Guillin O. A Prospective Open-Label Pilot Study of Transcranial Direct Current Stimulation in High-Functioning Autistic Patients with a Dysexecutive Syndrome. *Neuropsychobiology*. 2019; 78: 189-199.

165. Schneider HD, & Hopp JP. The use of the Bilingual Aphasia Test for assessment and transcranial direct current stimulation to modulate language acquisition in minimally verbal children with autism. *Clinical Linguistics & Phonetics*. 2011; 25: 640 - 654.

166. Costanzo F, Menghini D, Casula L, Amendola A, Mazzone L, Valeri G, Vicari S. Transcranial Direct Current Stimulation Treatment in an Adolescent with Autism and Drug-Resistant Catatonia. *Brain Stimul*. 2015; 8(6):1233-5.

167. Buccelli C, Di Lorenzo P, Paternošter M, D'Urso G, Graziano V, & Niola M. Electroconvulsive Therapy in Italy: Will Public Controversies Ever Stop? *The Journal of ECT*. 2016; 32: 207-211.

168. Ghoreishi N, Zare Molkabad S, Baratzade S, Goshvarpoor A, Sadeghi Bajestani G. Analysis of Electroencephalogram of Autism Spectrum Disorder Using Correlation Dimension Changes in brain Map. *Shefaye Khatam*. 2021; 9 (2): 10-21.

169. Pouladi F, Bagheri M, Askarizadeh G. tDCS Anodic Stimulation of Left Hemisphere DLPFC Regulates Hot Executive Performance. *Shefaye Khatam*. 2020; 8 (4): 39-49.

170. Ghadiri Sourman Abadi F, Ebrahimzadeh K, Anvari Anbi S, Ghazanfari N. The Effectiveness of Transcranial Direct-Current Stimulation on Empathy and Moral Judgment of Children with Oppositional Defiant Disorder. *Shefaye Khatam*. 2021; 10 (1): 45-55.

171. Thomas R, Sanders S, Doust J, Beller E, & Glasziou, P. Prevalence of attention-deficit/hyperactivity disorder: a systematic review and meta-analysis. *Pediatrics*. 2015; 135(4), e994-e1001.

172. Prehn-Kristensen A, Munz M, Göder R, Wilhelm I, Korr K, Vahl W, Wiesner C, & Baving L. Transcranial Oscillatory Direct Current Stimulation During Sleep Improves Declarative Memory Consolidation in Children with Attention-deficit/hyperactivity Disorder to a Level Comparable to Healthy Controls. *Brain Stimulation*. 2014; 7: 793-799.

173. Brunoni AR, Nitsche MA, Bolognini N, Bikson M, Wagner T, Merabet L, Edwards DJ, Valero-Cabre A, Rotenberg A, Pascual-Leone A, Ferrucci R, Priori A, Boggio PS, Fregni F. Clinical research with transcranial direct current stimulation (tDCS): challenges and future directions. *Brain Stimul*. 2012; 5(3): 175-195.

174. Chang MC, Kim DY, & Park DH. Enhancement

of cortical excitability and lower limb motor function in patients with stroke by transcranial direct current stimulation. *Brain stimulation*. 2015; 8(3): 561-566.

175. Munz M, Prehn-Kristensen A, Thielking F, Mölle M, Göder R, & Baving L. Slow oscillating transcranial direct current stimulation during non-rapid eye movement sleep improves behavioral inhibition in attention-deficit/hyperactivity disorder. *Frontiers in Cellular Neuroscience*. 2015; 9: 307.

176. Soff C, Sotnikova AG, Christiansen H, Becker K, & Siniatchkin M. Transcranial direct current stimulation improves clinical symptoms in adolescents with attention deficit hyperactivity disorder. *Journal of Neural Transmission*. 2016; 124, 133-144.

177. Cachoeira CT, Leffa DT, Mittelstadt SD, Mendes LS, Brunoni AR, Pinto JV, Blazius V, Machado VH, Bau CH, Rohde LA, Grevet EH, & Scheštatsky P. Positive effects of transcranial direct current stimulation in adult patients with attention-deficit/hyperactivity disorder a pilot randomized controlled study. *Psychiatry Research*. 2017; 247, 28-32.

178. Moezzi S, Ghoshuni M, Amiri M. Assessment of the Effect of Transcranial Direct Current Stimulation (tDCS) in Focused Attention Enhancement Using Event-Related Potentials. *Shefaye Khatam*. 2020; 9 (1): 25-35.

179. Månsson KN, Salami A, Frick A, Carlbring P, Andersson G, Furmark T, & Boraxbekk CJ. Neuroplasticity in response to cognitive behavior therapy for social anxiety disorder. *Translational psychiatry*. 2016; 6(2): e727.

180. Prasko J, Horáček J, Záleský R, Kopeček M, Novák T, Pasková B, Skrdlantová L, Belohlávek O, & Höschl C. The change of regional brain metabolism (18FDG PET) in panic disorder during the treatment with cognitive behavioral therapy or antidepressants. *Neuroendocrinology letters*. 2004; 25(5): 340-348.

181. Nishimura Y, Tani H, Fukuda M, Kajiki N, Inoue K, Kaiya H, Nishida A, Okada M, & Okazaki Y. Frontal dysfunction during a cognitive task in drug-naive patients with panic disorder as investigated by multi-channel near-infrared spectroscopy imaging. *Neuroscience research*. 2007; 59(1): 107-112.

182. Etkin A, & Wager TD. Functional neuroimaging of anxiety: a meta-analysis of emotional processing in PTSD, social anxiety disorder, and specific phobia. *The American journal of psychiatry*. 2007; 164 (10): 1476-1488.

183. Ironside M, Browning M, Ansari TL, Harvey CJ, Sekyi-Djan MN, Bishop SJ, Harmer CJ, & O'Shea J. Effect of Prefrontal Cortex Stimulation on Regulation of Amygdala Response to Threat

in Individuals with Trait Anxiety: A Randomized Clinical Trial. *JAMA psychiatry*. 2019; 76(1): 71-78.

184. Adolphs R. Fear, faces, and the human amygdala. *Current opinion in neurobiology*. 2008; 18(2): 166-172.

185. Shiozawa P, Da Silva, ME, Dias DR, Chaves AC, De Oliveira Diniz BS, & Cordeiro Q. Transcranial direct current stimulation for depression in a 92-year-old patient: a case study. *Psychogeriatrics: the official journal of the Japanese Psychogeriatric Society*. 2014; 14(4): 269-270.

186. Heeren A, Billieux J, Philippot P, De Raedt R, Baeken C, de Timary P, et al. Impact of transcranial direct current stimulation on attentional bias for threat: a proof-of-concept study among individuals with social anxiety disorder. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*. 2017; 12(2): 251-260.

187. Movahed FS, Goradel JA, Pouresmali A, & Mowlaie M. Effectiveness of Transcranial Direct Current Stimulation on Worry, Anxiety, and Depression in Generalized Anxiety Disorder: A Randomized, Single-Blind Pharmacotherapy and Sham-Controlled Clinical Trial. *Iranian journal of psychiatry and behavioral sciences*, 2018; 12: e11071.

188. Wittmann A, Schlagenhauf F, Guhn A, Lucken U, Gaehlsdorf C, Stoy M, Bermpohl F, Fydrich T, Pfleiderer B, Bruhn H, Gerlach AL, Kircher T, Straube B, Wittchen HU, Arolt V, Heinz A, & Ströhle A. Anticipating agoraphobic situations: the neural correlates of panic disorder with agoraphobia. *Psychological medicine*. 2014; 44(11): 2385-2396.

189. Palm U, Kirsch V, Kübler H, Sarubin N, Keeser D, Padberg F, & Dieterich M. Transcranial direct current stimulation (tDCS) for treatment of phobic postural vertigo: an open label pilot study. *European archives of psychiatry and clinical neuroscience*. 2019; 269(2): 269-272.

190. Vicario CM, Salehinejad MA, Avenanti A, Nitsche MA. Transcranial Direct Current Stimulation (tDCS) in Anxiety Disorders. In: Dell'Osso, B., Di Lorenzo, G. (eds) *Non Invasive Brain Stimulation in Psychiatry and Clinical Neurosciences*. Springer, Cham. 2020. https://doi.org/10.1007/978-3-030-43356-7_21.

191. Vafaye Sisakht S, Ramezani K. The Effects of Transcranial Direct Current Stimulation on Mental Health of Veterans with Psychiatric Disorders. *Shefaye Khatam*. 2017; 5 (2): 36-42.

192. Amini A, Vaezmousavi M. The Effect of Transcranial Electrical Stimulation on Athletic Performance Optimization: Systematic Review, Meta-Analysis, and Proposing a Theoretical Model. *Shefaye Khatam*. 2021; 9 (4): 81-104.

193. Sarhadi S, Ghaemi F, Dortaj F, Delavar A.

Comparison of the Effectiveness of Sertraline, Transcranial Direct Stimulation Current and their Combination on Post-Traumatic Stress Disorder in Veterans. *Shefaye Khatam*. 2019; 8(1): 51-62.

194. Rigi Kooteh B, Bakhshani N, Nosratabadi M, Dolatshahi B. Effectiveness of Transcranial Direct-Current Stimulation (tDCS) and Emotion Regulation Training in Reducing Current Drug Craving and Drug-Use Thoughts and Fantasies in Opioid-Dependent Patients: The Issue of Precedence. *Int J High Risk Behav Addict*. 2019; 8(2): e94499.

195. Au J, Katz B, Buschkuehl M, et al. Enhancing Working Memory Training with Transcranial Direct Current Stimulation. *Journal of Cognitive Neuroscience*. 2016; 28(9): 1419-1432.

196. Ruf SP, Fallgatter AJ, & Plewnia C. Augmentation of working memory training by transcranial direct current stimulation (tDCS). *Scientific Reports*. 2017; 7: 876.

197. Park SH, Seo JH, Kim YH, & Ko MH. Long-term effects of transcranial direct current stimulation combined with computer-assisted cognitive training in healthy older adults. *Neuroreport*. 2014; 25: 122-126.

198. Jones KT, Stephens JA, Alam M, Bikson M, & Berryhill ME. Longitudinal neurostimulation in older adults improves working memory. *PLoS One*. 2015; 10: e0121904.

199. Richmond LL, Wolk D, Chein JM, & Olson IR. Transcranial direct current stimulation enhances verbal working memory training performance over time and near-transfer outcomes. *Journal of Cognitive Neuroscience*. 2014; 26: 2443-2454.

200. Talsma LJ, Kroese H A, & Slagter HA. Boosting cognition: Effects of multiple-session transcranial direct current stimulation on working memory. *Journal of Cognitive Neuroscience*. 2017; 29, 755-769.

201. Martin DM, Liu R, Alonzo A, Green M, & Loo CK. Use of transcranial direct current stimulation (tDCS) to enhance cognitive training: Effect of timing of stimulation. *Experimental Brain Research*. 2014; 232, 3345-3351.

202. Ghorbanian B, Saberi Y, Rasouli M. The Effect of Pilates Training and Electrical Stimulation on Motor and Cognitive Function of Women with Multiple Sclerosis. *Shefaye Khatam*. 2019; 8 (1): 63-76.

203. Teymuri Kheravi M, Saberi Kakhki A, Taheri H, Ghanaie Chaman Abad A, Darainy M. The Use of Direct Current Stimulation to Investigate the Role of Each Hemisphere in Motor Learning of Reaching Task. *Shefaye Khatam*. 2017; 5 (4): 66-75.

204. Alavi M, Mirzaei A, Ebrahimpour R. Effects

of Regular and Irregular Deep Brain Stimulation on the Basal Ganglia Dynamics: A Computational Approach. *Shefaye Khatam*. 2019; 7 (1): 1-12.

205. Byrne EM, Ewbank MP, Gathercole SE, Holmes J. The effects of transcranial direct current stimulation on within- and cross-paradigm transfer following multi-session backward recall training. *Brain and Cognition*. 2020; 141: 105552.

206. Meinzer M, Darkow R, Lindenberg R, & Flöel A. Electrical stimulation of the motor cortex enhances treatment outcome in post-stroke aphasia. *Brain*. 2016; 139: 1152-1163.

207. Karbach J., & Kray J. Executive Function Training. In: Strobach, T., Karbach, J. (eds) *Cognitive Training*. Springer, Cham. 2021. https://doi.org/10.1007/978-3-030-39292-5_14.

208. Dockery CA, Hueckel-Weng R, Birbaumer N, & Plewnia C. Enhancement of planning ability by transcranial direct current stimulation. *Journal of Neuroscience*. 2009; 29: 7271-7277.

209. Ditye T, Jacobson L, Walsh V, & Lavidor M. Modulating behavioral inhibition by tDCS combined with cognitive training. *Experimental Brain Research*. 2012; 219: 363-368.

210. Brunoni AR, & Vanderhasselt MA. Working memory improvement with non-invasive brain stimulation of the dorsolateral prefrontal cortex: A systematic review and meta-analysis. *Brain and Cognition*. 2014; 86, 1-9.

211. Manenti R, Cotelli MS, Cobelli C, Gobbi E, Brambilla M, Rusich D, et al. Transcranial direct current stimulation combined with cognitive training for the treatment of Parkinson disease: A randomized, placebo-controlled study. *Brain Stimulation*. 2018; 11: 1251-1262.

212. Segrave RA, Arnold S, Hoy K, & Fitzgerald PB. Concurrent cognitive control training augments the antidepressant efficacy of tDCS: A pilot study. *Brain Stimulation*. 2014; 7: 325-331.

213. Cotelli M, Manenti R, Brambilla M, Petesi M, Rosini S, Ferrari C, Zanetti O, Miniussi C. Anodal tDCS during face-name associations memory training in Alzheimer's patients. *Front Aging Neurosci*. 2014; 19: 6:38.

214. Cotelli M, Manenti R, Petesi M, Brambilla M, Cosseddu M, Zanetti O, Miniussi C, Padovani A, Borroni B. Treatment of primary progressive aphasia by transcranial direct current stimulation combined with language training. *J Alzheimers Dis*. 2014; 39(4): 799-808.

215. Johann VE, & Karbach J. Educational Application of Cognitive Training. In: Strobach, T., Karbach, J. (eds) *Cognitive Training*. Springer, Cham. 2021.

https://doi.org/10.1007/978-3-030-39292-5_23.

216. Schaeffner S, Chevalier N, Kubota M, Karbach J. Metacognitive Training. In: Strobach, T., Karbach, J. (eds) Cognitive Training. Springer, Cham. 2021. https://doi.org/10.1007/978-3-030-39292-5_18

217. Cappelletti M, Gessaroli E, Hithersay R, Mitolo M, Didino D, Kanai R, Cohen Kadosh R, Walsh V. Transfer of cognitive training across magnitude dimensions achieved with concurrent brain stimulation of the parietal lobe. *J Neurosci*. 2013; 11; 33(37): 14899-907.

218. Cappelletti M, Pikkat H, Upstill E, Speekenbrink M, Walsh V. Learning to integrate versus inhibiting information is modulated by age. *J Neurosci*. 2015; 4, 35(5): 2213-25.

219. Looi CY, Lim J, Sella F, Lolliot S, Duta M, Avramenko AA, & Kadosh RC. Transcranial random noise stimulation and cognitive training to improve learning and cognition of the atypically developing brain: A pilot study. *Scientific Reports*. 2017; 7: 1-10.

220. Snowball A, Tachtsidis I, Popescu T, Thompson J, Delazer M, Zamarian L, et al. Long-term enhancement of brain function and cognition using cognitive training and brain stimulation. *Current Biology*. 2013; 23: 987-992.

221. Popescu T, Krause B, Terhune DB, Twose O, Page T, Humphreys G, & Kadosh RC. Transcranial random noise stimulation mitigates increased difficulty in an arithmetic learning task. *Neuropsychologia*. 2016; 81: 255-264.

222. Könen T, Strobach T, & Karbach J. Working Memory Training. In: Strobach, T., Karbach, J. (eds) Cognitive Training. Springer, Cham. 2021. https://doi.org/10.1007/978-3-030-39292-5_11.

223. Holmes J, Byrne EM, Gathercole SE, & Ewbank MP. Transcranial random noise stimulation does not enhance the effects of working memory training. *Journal of Cognitive Neuroscience*. 2016; 28: 1-13.

224. Brem AK, Almquist JN, Mansfield K, Plessow F, Sella F, Santarnecchi E, Orhan U, McKanna J, Pavel M, Mathan S, Yeung N, Pascual-Leone A, Kadosh RC; Honeywell SHARP Team authors. Modulating fluid intelligence performance through combined cognitive training and brain stimulation. *Neuropsychologia*. 2018; 118: 107-114.

225. Antonenko D, Fixel M, Grittner U, Lavidor M, Flöel A. Effects of Transcranial Alternating Current Stimulation on Cognitive Functions in Healthy Young and Older Adults. *Neural Plast*. 2016; 1-13.

226. Meiron O, & Lavidor M. Prefrontal oscillatory stimulation modulates access to cognitive control references in retrospective metacognitive commentary.

Clinical Neurophysiology. 2014; 125: 77-82.

227. Pahor A, & Jaušovec N. The effects of theta transcranial alternating current stimulation (tACS) on fluid intelligence. *International Journal of Psychophysiology*. 2014; 93: 322-331.

228. Horvath JC, Forte JD, & Carter O. Quantitative review finds no evidence of cognitive effects in healthy populations from single-session transcranial direct current stimulation (tDCS). *Brain Stimulation*. 2015; 8: 535-550.

229. Price AR, & Hamilton RH. A re-evaluation of the cognitive effects from single-session transcranial direct current stimulation. *Brain Stimulation*. 2015; 8: 2014-2016.

230. Cochrane A, & Green CS. New Directions in Training Designs. In: Strobach, T., Karbach, J. (eds) Cognitive Training. Springer, Cham. 2021. https://doi.org/10.1007/978-3-030-39292-5_3.

231. Schmiedek F. Methods and Designs. In: Strobach, T., Karbach, J. (eds) Cognitive Training. Springer, Cham. 2021. https://doi.org/10.1007/978-3-030-39292-5_2.

232. Morrison AB, & Chein JM. Does working memory training work? The promise and challenges of enhancing cognition by training working memory. *Psychonomic Bulletin & Review*. 2011; 18, 46-60.

233. Parkin BL, Ekhtiari H, & Walsh VF. Non-invasive human brain stimulation in cognitive neuroscience: A primer. *Neuron*, 2015; 87: 932-945.

234. Simons DJ, Boot WR, Charness N, Gathercole SE, Chabris CF, Hambrick DZ, & Stine-Morrow, EA. Do "brain-training" programs work? *Psychological Science in the Public Interest*. 2016; 17: 103-186.

235. Katz B, Jones MR, Shah P, Buschkuehl M, Jaeggi SM. Individual Differences in Cognitive Training Research. In: Strobach, T., Karbach, J. (eds) Cognitive Training. Springer, Cham. 2021. https://doi.org/10.1007/978-3-030-39292-5_8.

236. Könen T, & Auerswald M. Statistical Modeling of Latent Change. In: Strobach, T., Karbach, J. (eds) Cognitive Training. Springer, Cham. 2021. https://doi.org/10.1007/978-3-030-39292-5_5.

237. Bikson M, Rahman A, & Datta A. Computational models of transcranial direct current stimulation. *Clinical EEG and Neuroscience*. 2012; 43: 176-183.

238. Krause B, & Cohen Kadosh R. Not all brains are created equal: The relevance of individual differences in responsiveness to transcranial electrical stimulation. *Frontiers in Systems Neuroscience*. 2014; 8: 25.

239. López-Alonso V, Cheeran B, Río-Rodríguez D, &

- Fernández-del-Olmo M. Inter- individual variability in response to Non-invasive brain stimulation paradigms. *Brain Stimulation*. 2014; 7: 372–380.
240. O'Shea J, Boudrias MH, Stagg CJ, Bachtiar V, Kischka U, Blicher JU, & Johansen-Berg H. Predicting behavioural response to TDCS in chronic motor stroke. *NeuroImage*. 2014; 85: 924–933.
241. NordCL, HalahakoonDC, LimbachyaT, Charpentier C, Lally N, Walsh V, et al. Neural predictors of treatment response to brain stimulation and psychological therapy in depression: a double-blind randomized controlled trial. *Neuropsychopharmacology*. 2019; 44: 1613–1622.
242. Pascual-Leone A, Valls-Solé J, Wassermann, EM, & Hallett M. Responses to rapid- rate transcranial magnetic stimulation of the human motor cortex. *Brain*. 1994; 117: 847–858.
243. Strobach Tilo, & Karbach Julia. Cognitive Training; An Overview of Features and Applications. Translated by Mahdavi Abed, Rigi Koteh Behzad, Ahmadi Farzaneh, Chakri Musa. 1400; Tehran: Raznahan Publications.
244. Beveridge AW, Renvoize EB. Electricity: a history of its use in the treatment of mental illness in Britain during the second half of the 19th century. *Br J Psychiatry*. 1988; 153: 157–62.
245. Colwell H. An essay on the history of electrotherapy and diagnosis. London: Heinemann. 1922.
246. Kalu UG, Sexton CE, Loo CK, & Ebmeier KP. Transcranial direct current stimulation in the treatment of major depression: a meta-analysis. *Psychological medicine*. 2012; 42(9): 1791–1800.
247. Brunelin J, Mondino M, Gassab L, Haesebaert F, Gaha L, Suaud-Chagny MF, Saoud M, Mechri A, Poulet E. Examining transcranial direct-current stimulation (tDCS) as a treatment for hallucinations in schizophrenia. *Am J Psychiatry*. 2012; 169(7): 719–24.
248. Heth I, & Lavidor M. Improved reading measures in adults with dyslexia following transcranial direct current stimulation treatment. *Neuropsychologia*. 2015; 70: 107–113.
249. Castellanos, F. X., & Proal, E. (2012). Large-scale brain systems in ADHD: beyond the prefrontal-striatal model. *Trends in Cognitive Sciences*, 16: 17–26.
250. Hämmerer D, Bonaiuto J, Klein-Flügge M, Bikson M, & Bestmann S. Selective alteration of human value decisions with medial frontal tDCS is predicted by changes in attractor dynamics. *Scientific Reports*. 2016; 6: 25160.
251. Brunoni AR, Moffa AH, Sampaio-Junior B, Borriero L, Moreno ML, Fernandes RA, Veronezi BP, Nogueira BS, Aparicio LVM, Razza LB, Chamorro R, Tort LC, Fraguas R, Lotufo PA, Gattaz WF, Fregni F, Benseñor IM; ELECT-TDCS Investigators. Trial of Electrical Direct-Current Therapy versus Escitalopram for Depression. *N Engl J Med*. 2017; 29: 376(26): 2523–2533.